

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Národní hospodářství

DŮSLEDKY MĚNOVÉ REFORMY
V ČESKOSLOVENSKU V ROCE 1953

bakalářská práce

Autor: Petra Martincová

Vedoucí: Ing. Petr Chalupecký

Rok: 2016

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury.

Petra Martincová
V Praze, dne 2. 1. 2017

Ráda bych poděkovala Ing. Petru Chalupeckému za cenné rady, odborné vedení a pomoc při zpracovávání této bakalářské práce.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Petra Martincová**

Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**

Obor: **Národní hospodářství**

Název tématu: **Důsledky měnové reformy v Československu v roce 1953**

Zásady pro vypracování:

1. Cílem práce, která bude analyzovat okolnosti peněžní reformy v roce 1953, bude potvrdit či vyvrátit hypotézu, že měnová reforma nenastartovala hospodářství, jak tehdejší vedení státu zamýšlelo, ale naopak měla za následek prudké zhoršení životní úrovně všech vrstev obyvatel tehdejšího Československa. Práce by měla nalézt odpovědi na následující otázky: Proč přistoupilo vedení státu k realizaci měnové reformy, a ne pouze k zamýšlenému zrušení lístkového systému? Jaká byla reakce ostatních států na provedení měnové reformy? Jaké byly důvody pro uskutečnění měnové reformy?
2. Očekávaným přínosem práce je zhodnocení role peněz v plánované ekonomice, především ve vztahu k hospodářskému růstu a životní úrovni.
3. Teoretická část bude obsahovat popis hospodářské situace státu před provedením reformy a také stručný průběh samotné reformy. Rovněž budou stanovena kritéria analýzy a provedena deskriptivní analýza fungování centrálně plánované ekonomiky a role peněz v ní. V této části bude využita především historicko-kritická metoda a metoda deskripce.
4. Analytická část bude řešit zejména důsledky měnové reformy. Pozornost bude soustředěna na to, zda se povedlo nastartovat ekonomiku a jestli se stát na reformě obohatil či prodělal. Dále bude analyzován dopad reformy na životní úroveň a sociální postavení samotných občanů. V této části bude využita zejména metoda indukce, analýza pomocí metod deskriptivní statistiky a také historicko-kritická metoda.
5. Klíčová slova: měnová reforma, plánovaná ekonomika, komunismus, životní úroveň, poválečné Československo

Rozsah práce: 45

Seznam odborné literatury:

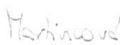
1. JANČÍK, D. Peněžní reforma roku 1953 jako nástroj sociální změny. In: PETRÁŠ, J. – SVOBODA, L. (eds.). Osm let po válce: rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87211-98-4, s. 327–339.
2. JIRÁSEK, Z. – ŠŮLA, J. Velká peněžní loupež aneb 50:1. Praha: Svítání, 1992, ISBN 80-900238-9-4.
3. MUSILOVÁ, D. Měnová reforma a její sociální důsledky: studie a dokumenty. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.
4. PRŮCHA, V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2009, ISBN 978-807-2392-285.
5. VENCOVSKÝ, F. Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001, ISBN 80-238-7796-8.

Datum zadání bakalářské práce:

říjen 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

prosinec 2016

Martincová

Petra Martincová
Řešitelka

prof. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.
Vedoucí katedry

Ing. Petr Chalupický
Vedoucí práce

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt:

Práce se zaměřuje na měnovou reformu v Československu v roce 1953. Soustředí se především na dopady měnové reformy na obyvatelstvo. Vychází z hypotézy, že hospodářská situace státu a obyvatel nebyla zlepšena, jak měnová reforma plánovala. Pro lepší zhodnocení a pochopení měnové reformy práce popisuje i poválečné období Československa. Výsledkem práce je zjištění, že měnová reforma nezvýšila hospodářský růst a že všechny sociální vrstvy velmi poškodila. Způsob jakým byla reforma vyhlášena, zapříčinil, že obyvatelstvo ztratilo důvěru ve vládu a v měnu.

Abstract:

The thesis focuses on monetary reform in Czechoslovakia in 1953. It concentrates especially on the impact of monetary reform on the population. Based on the hypothesis that the economic situation of the state and of the population has not improved as the monetary reform planned. The thesis describes postwar period of Czechoslovakia for a better evaluating and understanding of the monetary reform. The conclusion of the thesis is that monetary reform didn't increase economic growth and damaged greatly all social strata of the population. The way how the monetary reform was proclaimed caused losing population's confidence in the government and in the currency.

Klíčová slova:

měnová reforma, plánovaná ekonomika, komunismus, životní úroveň, poválečné Československo

Key words:

monetary reform, planned economy, communism, standard of living, post-war Czechoslovakia

JEL klasifikace:

G 380, O 240, P 210, P 240

Obsah:

Úvod	6
1 Teorie hospodářské politiky	9
1.1 Centrálně plánovaná ekonomika	9
1.2 Centrálně-přídělový mechanismus v praxi	11
1.3 Komparace centrálně plánované ekonomiky s peněžně tržním mechanismem	11
1.4 Peníze v centrálně-přídělovém mechanismu	12
2 Kontextuální úvod	14
2.1 Hospodářská situace	14
2.2 Košický vládní program	14
2.3 Situace před únorovým převratem	16
2.4 Únorový převrat 1948	17
2.5 Důsledky únorového převratu	18
3 Měnová reforma v roce 1953	21
3.1 Přípravy měnové reformy	21
3.2 Vyhlášení měnové reformy	23
4 Výsledky měnové reformy	26
4.1 Finanční důsledky	26
4.1.1 Ztráty obyvatel	26
4.1.2 Finanční bilance státu	27
4.1.3 Stanovení měnového kurzu a Mezinárodní měnový fond	29
4.2 Sociální důsledky měnové reformy	30
4.3 Politické důsledky měnové reformy	36
4.3.1 Neshody ve stranickém aparátu	36
4.3.2 Reakce obyvatel	37
4.4 Ekonomické důsledky	39
Závěr	44
Použité zdroje	48

Úvod

Tato práce se bude věnovat měnové reformě uskutečněné v Československu v roce 1953. Měnová reforma zasáhla všechny sociální vrstvy tehdejšího Československa. Měla neblahý vliv na hospodářství i na život jednotlivých lidí. Toto téma jsem zvolila proto, že uskutečněnou měnovou reformu považuji za velkou nespravedlnost, která byla provedena na občanech. Taková témata budou vždy aktuální, obzvláště vezmeme-li v úvahu dnešní zákonodárství, kdy se začínají stále více prosazovat zákony omezující svobodu podnikání a s tím související svobodu občanů. Práce by měla zhodnotit funkci peněz v centrálně plánované ekonomice. Měla by nalézt odpověď na to, jaký vliv mají peníze na hospodářský růst, když je ekonomika řízena centrálně.

Měnová reforma byla oficiálně provedena s cílem „nastartovat“ hospodářství a vyrovnat poptávku po zboží s jeho nabídkou. Také byla brána jako dovršení takzvané socializace obyvatelstva. Kolektivizace a znárodnění majetku movitějším vrstvám obyvatelstva již byly téměř dokončeny, ale stále jim zbývaly peníze. Měnová reforma měla tento problém vyřešit. Ačkoliv se vláda snažila tuto operaci do poslední chvíle utajit, mezi lidmi se již šířily informace, že se něco chystá. Jelikož v tu dobu byl stále využíván lístkový systém, možnosti občanů k proměně peněz za jiné komodity byly velmi omezené. Měnová reforma poté proběhla s velkou nevolí obyvatelstva. Poprvé se objevily i větší protesty, například v Plzni. Po těchto událostech se rozjely politické procesy s lidmi, kteří se na protestech podíleli a ne jeden z nich byl zatčen a uvězněn. Následkem měnové reformy museli začít někteří lidé zase pracovat, jednalo se převážně o ženy a důchodce, kterým najednou chyběly peníze do rozpočtu. Docházelo k dalšímu rušení živností a k přechodu dosud samostatných zemědělců a řemeslníků, kteří přišli o kapitál, do státního sektoru.

Cílem práce bude vyvrátit či potvrdit hypotézu, že měnová reforma nenastartovala hospodářství, jak tehdejší vedení státu zamýšlelo, ale naopak hospodářství přitížila. Z toho vyplývá, že práce se soustředí převážně na důsledky, které měnová reforma vyvolala. V práci by měly být zodpovězeny otázky, které s tématem úzce souvisí. Proč vedení státu přistoupilo k uskutečnění měnové reformy a ne pouze k zamýšlenému zrušení lístkového systému? Jaká byla reakce ostatních států na provedení měnové reformy? A proč byla měnová reforma uskutečněna?

Práce bude rozčleněná do čtyř kapitol. První tři kapitoly budou spadat do teoretické části. V první části práce bude popsán koncept centrálně plánované ekonomiky a její skutečné fungování. V této kapitole bude také popsána funkce a význam peněz v centrálně plánované ekonomice. Druhá část práce se pak bude zabývat kontextuálním úvodem do tématu. V této kapitole bude nastíněn stav hospodářství před provedením měnové reformy. Tato část bude do práce začleněna, pro lepší pochopení toho, proč se vedení státu rozhodlo řešit hospodářské problémy pomocí měnové reformy a ne pouze zamýšleným zrušením lístkového systému. Ve třetí části práce bude popsáno vyhlášení a stručný průběh měnové reformy. V poslední kapitole se práce bude zabývat samotnými důsledky měnové reformy. Důsledky budou rozřazeny do 4 kategorií na finanční, sociální, politické a ekonomické. První kategorie v sobě bude zahrnovat finanční bilanci státu, kde by mělo být rozuzleno, zda stát na reformě vydělal či prodělal. Také zde budou nastíněny náklady obyvatel spojené s provedením reformy. Ve druhé kategorii sociálních důsledků budou popsány dopady reformy na obyvatelstvo s důrazem na životní úroveň. Práce se zaměří především na životní úroveň po měnové reformě. Tato část práce by měla odpovídat na to, jaký vliv měla měnová reforma na obyvatelstvo. Ve třetí kategorii budou popsány důsledky politické, konkrétně jak na reformu reagovali straníci a jak na ni reagovalo obyvatelstvo. V poslední podkapitole budou zhodnoceny důsledky ekonomické. V této části bude nastíněno, zda měnová reforma měla nějaké dopady na hospodářství státu nebo ne. V teoretické části práce bude za pomoci deskriptivní analýzy rozebráno fungování centrálně plánové ekonomiky. Z toho budou v dalších částech práce vyvozovány důsledky, proč k měnové reformě došlo. Díky využití deskripce bude v teoretické části popsán stav ekonomiky před měnovou reformou. V praktické části bude využita metoda indukce, kdy budou na základě zjištěných údajů vyvozovány důsledky měnové reformy. Bude zde využita i metoda deskriptivní statistiky, díky níž bude nastíněno zejména vyúčtování měnové reformy. V celé práci bude využita i historicko-kritická metoda. Díky této metodě by mělo být na jednotlivé problémy nahlíženo objektivně.

Nejdůležitějším zdrojem pro tuto práci bude bezesporu Velká peněžní loupež v Československu aneb 50:1 od Zdeňka Jirásky a Jaroslava Šůly.¹ V této knize jsou shrnuty důvody pro uskutečnění měnové reformy, průběh reformy i následky. Další významné dílo pro tuto práci bude od Dany Musilové Měnová reforma 1953 a její

¹ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu aneb 50:1. Praha: Svítání, 1992. ISNB 80-900238-9-4.

sociální důsledky², které bude využito převážně pro kapitulu o sociálních dopadech měnové reformy na obyvatelstvo. V této práci bude využito i mnoho knih od Karla Kaplana, který se ve svých knihách věnuje socialistickému Československu.³ V jeho knihách jsou poměrně podrobně probrány události, které nastaly v jednotlivých letech. V neposlední řadě bylo využito i pár knih od Františka Vencovského,⁴ který se věnuje zase měnové politice a historii měn a bankovníctví v ČSR.

² MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky: studie a dokumenty. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.

³ KAPLAN K. Kronika komunistického Československa - Doba tání 1953 – 1956. Brno: Barrister & Principal, 2005, 1. Vydání. ISBN: 80-86598-98-5., KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966, 3. část, Společenská krize a kořeny reformy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze: 1992. ISBN 80-04'25745-3., KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966, 3. část, Společenská krize a kořeny reformy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze: 1992. ISBN 80-04'25745-3.

⁴ VENCOVSKÝ F. Měnová politika v české historii. Praha: ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA: 2001., VENCOVSKÝ F. – PŮLPÁN K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0992-X., VENCOVSKÝ F. Vzestupy a propady československé koruny. Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Vysoká škola ekonomická v Praze. Oeconomica:2003. ISBN 80-245-0497-9.

1 Teorie hospodářské politiky

1.1 Centrálně plánovaná ekonomika

Tato práce se bude věnovat socialistickému Československu, proto je důležité objasnit principy fungování centrálně plánované ekonomiky.

V. I. Lenin poprvé zformuloval zásady národního plánování, přičemž vycházel z úvah Marxe a Engelse, kteří stavěli národohospodářské plánování do opozice vůči kapitalismu, který byl dle nich charakterizován konkurencí a anarchií. V důsledku toho bylo v centrálně plánované ekonomice nejdůležitější složkou národohospodářské plánování. Za tímto účelem byl sestavován centrální plán. Důležitými předpoklady tohoto plánu byly vědecká předvídatelnost konkrétních změn v ekonomice a realizace konkrétních opatření, které zajistí přetvoření společnosti a napomohou rozvoji ekonomiky. Prostřednictvím metody centralizovaného plánování měly být sladěny zájmy celé společnosti se zájmy podniků a s rozmachem iniciativy v podnicích a organizacích. „*Naplnění tohoto úkolu v rámci celé země umožňovalo podle Lenina vypracování jednotného plánu celého hospodářství, v němž musí být navzájem sladěny a propojeny plány každého podniku, každého odvětví a oblasti.*“⁵ Základní Leninovy poučky byly následující:

- Centrální plán je závazný - usměrňuje a koordinuje činnosti všech pracujících.
- Jedná se o program, který rozvíjí celé národní hospodářství a společnosti. Vypracuje ho strana, která stanoví termíny, kdy má být dosaženo cíle.
- Centrální plán zahrnuje úkoly rozvoje jednotlivých odvětví a stěžejní úkoly vytýčí jako nejurgentnější pro dané období.
- Národohospodářské plánování propojuje centralizované úkoly ústředního plánu s rozšiřováním ekonomické iniciativy, podněty podniků a jednotlivých resortů.
- Je kladen důraz na důležitost vzájemného propojení perspektivních a prováděcích plánů. Prováděcí plány vychází z perspektivních plánů,

⁵ ROZSYPAL, K. – FRANCE K. a kol. Národohospodářské plánování. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury Alfa, 1985. s. 14.

které musí být co nejpodrobnější a měly by se přizpůsobovat ekonomickým podmínkám a situaci.⁶

Národohospodářské plánování, za předpokladu že povede k rozvoji národního hospodářství, je možné jen v podmínkách socialistických výrobních vztahů. Výrobní prostředky by v socialistických výrobních vztazích měly být v celospolečenském vlastnictví. V celém tomto procesu je velmi důležitá kolektivizace zemědělství. Další podmínkou je uchopení politické moci dělnickou třídou, která je vedena marxisticko-leninskou stranou. Tento předpoklad je základní pro uskutečnění národohospodářského plánování zejména proto, že je považován za počátek socialistické revoluce. Je potřebné, aby stát vedla socialistická strana, která bude prosazovat zájmy většiny. Když nastoupí dělnická třída k moci, je nutné, aby byly základní výrobní prostředky znárodněny, aby se stát mohl rozvíjet.⁷

Československou ekonomiku není možné označovat za čistě centrálně plánovanou ekonomiku. V ČSR byl plán v průběhu měněn. Ke konci plánovacího období byly pozměňovány některé cíle, aby odpovídaly skutečnosti. K určení odpovídajícího plánu chyběl většinou dostatek informací a také byly nedostatky v administrativní spolupráci jednotlivých oddělení.⁸ Lepší označení je proto centrálně-přídělový mechanismus.

Za dlouhé období trvání socialismu je známých mnoho variant centrálně-přídělového systému, z nichž nejpřísnější formou byl válečný komunismus a nejmírnější formou zase ekonomické reformy v ČSSR a v 60. letech v Maďarsku. Tyto nejvolnější formy se přibližují teoretickému modelu Langeho. Langeho model určuje podmínky, které by zpětně měly zajišťovat fungování trhu, jak by ho za volné konkurence zajistily podmínky dokonalé konkurence. Mezi tyto podmínky jako první řadíme pevně stanovené ceny zboží a mzdy, které se často mění, aby dorovnaly rozdíly mezi nabídkou a poptávkou. Domácnosti mají svobodnou volbu povolání a nákupu spotřebního zboží. Každá výrobní jednotka hledá bod optima výroby, tzv. ceny se rovnají mezním nákladům na výrobu. Poslední podmínkou je, že velikost investic a úroková míra jsou také stanoveny centrálně (úroková míra by měla být určena tak, aby se poptávka po novém kapitálu rovnala celkovým novým investicím). Za těchto podmínek se

⁶ ROZSYPAL, K. – FRANCE K. a kol. Národohospodářské plánování. s. 14 – 15.

⁷ Tamtéž s. 14 – 16.

⁸ WILHELM J. Does the Soviet Union Have a Planned Economy? A Comment on 'From the Achieved Level' [on-line] in: Soviet Studies, Vol. 31, No. 2 (Apr., 1979), pp. 268-274, Taylor & Francis, Ltd., s. 268 – 274. [cit.: 26. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.jstor.org/stable/150104>](http://www.jstor.org/stable/150104). s. 268 – 269.

ekonomika nachází v rovnováze. Případné nerovnováhy jsou řešeny změnou cen, mzdových sazeb a úrokové míry.⁹

1.2 Centrálně-přídělový mechanismus v praxi

Z podmínek, které stanovil Lange, jich moc dodržováno nebylo. V malé míře byla skutečně dodržována volba zaměstnání a nákupu statků spotřebiteli. Nejvýznamnějším mechanismem byla bezesporu soustava centrálních plánů, která stanovovala budoucí vývoj národního hospodářství. Tyto plány byly konstruovány na pět let společně s plány na jeden rok a s občasnými prognózami na deset až patnáct let. Tvorba podnikových důchodů se neodvívěla od zisků, ale závisela na plnění stanovených plánů a cílů. Existoval trh práce, kde domácnosti nabízely svou pracovní sílu a podniky jí poptávaly při centrálně stanovených mzdových sazbách. Domácnosti mohly na trhu zboží a služeb utrácet své důchody za centrálně stanovené ceny zboží. Tyto skutečnosti jsou příčinou změny role tradičních ekonomických proměnných, jako jsou cena, peníze, úrok, mzda, náklady, podnik, zisk, důchod, ekonomická rovnováha atd.¹⁰

1.3 Komparace centrálně plánované ekonomiky s peněžně tržním mechanismem

Pro větší názornost zde bude srovnání se smíšenou ekonomikou, která je v dnešní době ve většině států světa. Smíšená ekonomika je taková, kde se projevuje tržní i plánované řízení. Poměr těchto dvou složek závisí na situaci v daném státě.

V porovnání se smíšenou ekonomikou je centrálně řízené hospodářství považováno za méně efektivní. Ve smíšeném hospodářství se ceny utváří na základě poptávky a nabídky, které jsou na trhu. Tento systém reaguje rychleji na změny nabídky a poptávky, efektivně využívá zdroje, neboť ceny a výrobní náklady jsou konkurenčním bojem stlačovány na minimum. I když se ve smíšené ekonomice objevuje i státní vlastnictví, je to obvykle jen v malé míře v porovnání s centrálně plánovanou ekonomikou. Dalším rozdílem je, že stát ve smíšené ekonomice nepřiděluje občanům pracovní pozice, ale naopak zaručuje svobodu podnikání – každý občan musí mít možnost volby povolání a formu hospodaření, která mu vyhovuje.

⁹ ŠULC Z. Stát a ekonomika. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0817-0. s. 35 – 36.

¹⁰ Tamtéž s. 37.

1.4 Peníze v centrálně-přídělovém mechanismu

Jako peníze může sloužit jakýkoliv statek, který je všeobecně přijímaným prostředkem směny. Takový statek pak usnadňuje směnu a šetří transakční náklady, protože většina směn v ekonomice je realizovaná jeho prostřednictvím. Zároveň odpadávají mezikroky, které by byly nutné v barterové směně. Funkce peněz byly definovány následovně:

- peníze jako prostředek směny – usnadňují směnu
- peníze jako zúčtovací jednotka – usnadňují ekonomickou kalkulaci, vše se přepočítává pomocí peněz
- peníze jako uchovatel hodnoty – mají nejvyšší likviditu ze všech aktiv, je možné je uschovat na pozdější směnu

Jinak je tomu ovšem, pokud se jedná o centrálně-přídělový systém hospodaření. V peněžně-tržním systému se setkáváme jen s jedním druhem peněz, které plní základní ekonomické funkce, v centrálně-přídělovém mechanismu máme peníze dvojí – počítací a reálné.¹¹ „Podstatný rozdíl mezi těmito dvěma druhy peněz je v tom, že zatímco reálné peníze jsou nebo mohou být zdrojem, motorem ekonomického pohybu, počítací peníze tento pohyb určený jinými silami (zejména makroekonomickými plánovými rozhodnutími), pouze reflektují.“¹²

V centrálně-přídělovém mechanismu jsou peníze vnímány jako cizí prvek a vládnoucí orgány cítí potřebu k minimalizaci peněz. Přeci jsou však peníze ve vyspělé společnosti potřebnou složkou, neboť by se bez nich makroekonomické plánování uskutečňovalo mnohem složitěji. Je to nejjednodušší cesta, jak všechny jednotky vyjádřit ve stejném měřítku. Peníze dále umožňují kontrolovat vyrovnávání agregátního plánu na mikroúrovni. Tyto funkce plní počítací peníze. Z toho plyne, že funkce peněz jako zúčtovací jednotky je v centrálně-přídělovém mechanismu velmi žádaná (v takových situacích mluvíme o penězích počítacích), ale funkce peněz jako platidla nebo uchovatele hodnoty je již nežádoucí (reálné peníze). Reálné peníze v centrálně-přídělovém mechanismu působí jako rušivý prvek, který odklání efektivní poptávku a nabídku od plánované a jsou zdrojem plánem nezapočítaných efektů. Jakmile počítací peníze přejdou do podoby reálných peněz (stává se tak například vyplácenými důchody), není možné je eliminovat státní mocí jinak než měnovou reformou. Reálné peníze již nejsou v moci centra, ale v rukou domácností a podniků.¹³

¹¹ ŠULC Z. Stát a ekonomika. s. 80.

¹² Tamtéž s. 80.

¹³ Tamtéž. s. 81 –90.

Díky tomuto lze obecně definovat funkce peněz v centrálně-přídělovém mechanismu:

- Peníze umožňují centrální plánování.
- Peníze umožňují kombinovat centrální plánování s určitou mírou svobody spotřebitelů a volby povolání domácností.
- Z univerzálních vlastností peněz a z povahy mechanismu přeměny počítacích na reálné peníze vyplývá stálá tendence k deficitu nabídky a přebytku zásob.
- Signály, které peníze posílají, jsou často falešné a dezorientující.
- Jelikož se peníze nemohou přeměnit v mobilní kapitál, nemohou ani způsobit strukturální změny v ekonomice.¹⁴

¹⁴ ŠULC Z. Stát a ekonomika. s. 92 –93.

2 Kontextuální úvod

2.1 Hospodářská situace

Československé hospodářství se první dva roky po válce obnovovalo poměrně rychle oproti ostatním válkou postiženým ekonomikám. Dařilo se poměrně dobře řešit problém československé ekonomiky, kterým byl nedostatek surovin a omezené trhy.¹⁵ Mezi důležité úkoly spadala reformní opatření ohledně měny. Prvními kroky bylo odstranění cizích měn a jejich nahrazení českými a slovenskými korunami. Z počátku byly vytvořeny dvě měnové oblasti – oblast koruny české a oblast koruny slovenské. Kurz mezi oběma oblastmi byl stanoven na 1:1. Platit se s každou měnou mohlo jen v oblasti, ke které patřila. Tato situace vyústila 1. listopadu 1945 v peněžní reformu podle dekretu prezidenta Beneše č. 91/1945 Sb. z 19. října téhož roku. Měnová reforma měla za cíl uvést do oběhu měnu společnou pro obě měnové oblasti a také odstranit inflační přebytek kupní síly. Zatímco 31. října 1945 byla skladba peněžních agregátů (oběživo a vklady domácností) 331,5 mld., po měnové reformě tato složka obsahovala pouze 18,5 mld Kčs.¹⁶

První dvouletý plán na roky 1947–48 se soustředil převážně na obnovu hospodářství po válce. Základním úkolem tohoto plánu byla obnova výroby. S obnovou výroby bylo spojováno i získání výhodných pozic v mezinárodní dělbě práce a zároveň dosažení co nejlepších podmínek pro další hospodářský vývoj převážně v následujících letech. Jelikož za války byla opomíjena odvětví, která nesouvisela s válečnými účely, muselo se Československo připravovat i na strukturální změny v ekonomice a zavádění nových vědeckovýzkumných poznatků do procesu výroby.¹⁷

2.2 Košický vládní program

Již 4. dubna 1945 jmenoval prezident Beneš vládu Národní fronty Čechů a Slováků. V půlce března téhož roku byl v Moskvě zformulován poválečný plán vývoje ČSR.¹⁸ Předsedou vlády byl jmenován levicově zaměřený Zdeněk Fierlinger.¹⁹

¹⁵ KAPLAN K. Československo v RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. ISBN 80-85270-43-9. s. 7.

¹⁶ VENCOVSKÝ F. Měnová politika v české historii. Praha: ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA: 2001. s. 65–67.

¹⁷ STÍNIL Z. – KAPLAN K. Československé hospodářství v letech 1948 – 1955. 1. svazek: Výchozí stav hospodářství. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1969. s. 3.

¹⁸ BERNÁŠEK M. Czechoslovak Planning 1945-48 [online], In: Soviet Studies, Vol. 22, No. 1 (Jul., 1970), Taylor & Francis, Ltd., s. 94 – 109. [cit. 31. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.jstor.org/stable/149655>](http://www.jstor.org/stable/149655). s. 95 – 96.

Již 5. dubna 1945 vláda schválila ve svém přechodném košickém sídle předem připravený Košický vládní program, který měl určovat zásady vývoje budoucí politiky. Tento program byl sestaven hlavně z doporučení moskevského vedení komunistické strany. Nejdůležitějším bodem bylo vymezení podstaty politického uspořádání.²⁰

V zahraniční politice program vyhlášoval orientaci na Sovětský svaz a východoevropské státy, ale zároveň připouštěl i přátelské styky se západními státy. Ačkoliv ze strany ČSR panovala velká nedůvěra vůči západním státům kvůli Mnichovské dohodě. V hospodářské a sociální politice se vládní program zaměřil na několik hlavních úkolů – „*urychleně obnovit národní hospodářství zrušované během války, zlepšit hmotné postavení obyvatelstva, položit základy velkorysé sociální politiky a sociální péče o všechny vrstvy pracujícího lidu měst i venkova a bezodkladně zajistit a pod národní správu převést majetek zrádců.*“²¹ Zabavený majetek kolaborantů se měl přerozdělovat při pozemkové reformě. Se znárodněním velkých podniků se do budoucna počítalo, ačkoliv to program neprohlašoval zcela přímo. O provedení znárodnění a jeho rozsahu se mělo rozhodnout až po osvobození celého území. Košický vládní program také přislíboval štědrou sociální politiku. Práce měla být zajištěna všem občanům, kteří byli práceschopní. Pracovní podmínky jako je například pracovní doba nebo mzda měly být dány kolektivními smlouvami a chráněny zákonem. Vláda se zaručila, že se postará o občany v nezaměstnanosti, nemoci nebo ve stáří.²²

Jednání o Košickém vládním programu ukázala, že členové hlavního proudu domácího a zahraničního odboje mohou nalézt shodu. Po schválení Košického programu měla na vládní rozhodnutí největší vliv komunistická strana. To bylo pro stranu nejlepší postavení, jaké to té doby v ČSR měla. Komunistická strana měla tu výhodu, že byla zastoupena v obou státech jako jediná. Komunistům se podařilo ovládnout důležité funkce ve státním aparátu a ekonomice dokonce i v některých podnicích a národních výborech. V roce 1945 se komunistická základna od května do prosince rozrostla z 37 na 826,5 tisíc a s komunistickou stranou na Slovensku přesáhla i jeden milion.²³

¹⁹ PRŮCHA a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 – 1992. 2. díl období 1945 – 1992. BRNO: Doplněk, 2009. ISBN 978-807-2392-285. s. 64–65.

²⁰ PRŮCHA V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa. s. 66 –67.

²¹ Tamtéž s. 69.

²² Tamtéž s. 68 –69, 204.

²³ Tamtéž. s. 69 –70.

2.3 Situace před únorovým převratem

Před volbami komunisté navazovali kontakty s veřejností mnohem soustavněji než jejich protivníci. Představovali se jako demokratická strana levého středu, která bude hájit i zájmy středních vrstev, mládeže a inteligence. Prezentovali se jako strana občanských svobod a sociální spravedlnosti. Vybudovali si obraz strany, která umožní co nejširšímu spektru pracujících podílení se na věcech veřejných. KSČ těžila z válečného vítězství SSSR a také z osvobození ČSR sovětskými vojsky, ale zároveň se distancovala od nedemokratických projevů sovětského komunismu s tím, že toto nehodlají napodobovat. Program byl postaven na národní a sociální solidaritě všech vrstev kromě velkokapitálových vlastníků. KSČ se prezentovala jako ochranář malého a středního soukromého vlastnictví. Venkovskému obyvatelstvu přislíbila přiděly půdy z pozemkové reformy a vzdělancům slibovala rozvoj školství, nezávislé vědecké bádání a svobodu umělecké tvorby. Pomocí tisku se komunisté snažili rozvíjet diskuze s představiteli jiných proudů a s církví o možnostech spolupráce. Prezentovali se tedy jako pružná strana, která je schopna spolupracovat i s lidmi odlišných názorů. Dalším programem strany byl budovatelský plán obnovy národního hospodářství.²⁴

Volby do Ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946 byly svobodné. Byly to první volby po druhé světové válce a zároveň poslední svobodné volby až do roku 1990. Účast občanů ve volbách byla povinná, kdo nesouhlasil s žádnou kandidující stranou, mohl vhodit bílý lístek. V Čechách se komunisté umístili jako první se 40,17 %, na Slovensku se umístili druzí s 30,37 % hlasů. Prezidentem byl jednohlasně zvolen Edvard Beneš a premiérem se stal předseda nejúspěšnější politické strany – Klement Gottwald. Ve vládě měli komunisté největší zastoupení.²⁵

Po volbách narůstaly v Národní frontě spory ohledně podoby lidově demokratického režimu, nové ústavy, přípravy prvního dvouletého plánu a pozemkové reformy. Od začátku roku 1947 přibývalo napětí v československé společnosti, protože vláda nebyla schopna zajistit původně očekávaný a plánovaný ekonomický růst a sociální jistoty. Téhož roku postihlo zemědělství sucho a neúroda. Komunisté spolu se sociálními demokraty naplánovali zvláštní milionářskou daň pro občany, kteří vlastnili majetek nad jeden milión Kčs. Prostředky z této daně pak byly použity na pomoc rolníkům a jiné výdaje. Tento krok byl většinovou společností vnímán velmi pozitivně. Ze Sovětského

²⁴ RATAJ J. – HOUDA P. Československo v proměnách komunistického režimu. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze. Nakladatelství Oeconomica, 2010, ISBN: 978-245-1696-7. s. 42 –44.

²⁵ Tamtéž s. 45 –46.

svazu bylo do ČSR doručeno 600 000 tun obilí, čehož KSČ využila jako propagandistického tahu.²⁶ Ekonomice dále nepomohlo nakázané odmítnutí účasti na pařížské konferenci, kde se mělo projednávat přijetí Marshallova plánu. Tímto krokem byly zničeny naděje na rychlé nastartování ekonomiky, které bylo potřeba již od války.²⁷

2.4 Únorový převrat 1948

V listopadu roku 1947 KSČ začala veřejně zpochybňovat demokratické strany. Obviňovala je z páchání protinárodní činnosti ve prospěch imperialismu. Tomuto dojmu se snažili napomoci několika jimi iniciovanými politickým útoky. Nejvýraznějším z těchto útoků byl na Demokratickou stranu na Slovensku. Komunisté ji chtěli oslabit, tak se ji za pomoci zpravodajské služby a státní bezpečnosti pokusili spojit s ľudáckou protičeskoslovenskou emigrací v Rakousku. Na základě mediální kampaně proběhla 5. listopadu 1947 na Slovensku generální stávka za obměnu slovenských národních orgánů. Celé to nakonec vyvrcholilo podáním demise Sboru pověřenců (demise byla podána komunistickým předsedou – Gustavem Husákem). Nový Sbor pověřenců byl vybrán 19. listopadu 1947. V něm již neměla většinu Demokratická strana.²⁸

Začátkem roku 1948 se situace vyhrotila do té míry, že vláda se již nebyla schopná shodnout téměř v jediné záležitosti. Koncem února se situace prohloubila ve vládní krizi. 20. února 1948 podali národní socialisté, lidovci a slovenští demokraté demisi svých 12 ministrů z 26 členné vlády, přičemž počítali s tím, že předseda vlády Gottwald bude donucen podat demisi celé vlády a že po volbách by se již komunisté ve vládě objevit nemuseli. Tyto tři strany však nebyly nejlépe zkoordinovány, nebyly domluvené s prezidentem a nestraníky. Strany očekávaly podporu od prezidenta Beneše, avšak prezident demisi vlády přijal. Za této situace vláda nepadla. V důsledku toho nemohl být rozpuštěn parlament a nemohly být vyhlášeny předčasné volby. Předseda této situace využil a předložil prezidentovi novou sestavu vlády – obrozené Národní fronty, kterou prezident schválil. Vládu tvořil předseda, deset komunistů, čtyři sociální demokraté, jeden člen Strany slobody, dva nestraníci a pět členů ze stran, ze kterých ministři abdikovali.²⁹

²⁶ RATAJ J. – HOUDA P. Československo v proměnách komunistického režimu. s. 47 – 50.

²⁷ Tamtéž s. 51.

²⁸ Tamtéž. s. 53 – 54.

²⁹ PRŮCHA V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa. s. 189 – 190.

Únorový převrat tvoří důležitý mezník v české historii. V obavě před hrozícím postihem za odlišné politické názory se rozhodlo již v roce 1948 mnoho lidí emigrovat. Komunisté začali centralizovat moc. Na vedoucí pozice ve firmách a v ozbrojených silách byli dosazováni socialisticky smýšlející dělníci.³⁰ V březnu 1948 vláda schválila program rekonstruované Gottwaldovy vlády. Dokument navazoval na Budovatelský program z roku 1946, navíc obsahoval požadavky na další znárodňování a plnění Hradeckého programu. Prezident Beneš podal v červu demisi, protože odmítl podepsat Ústavu 9. května. Na místo prezidenta nastoupil K. Gottwald a předsedou vlády byl jmenován A. Zápotocký. Do KSČ se chtělo hlásit čím dál více členů, proto KSČ zavedla prověrky členů a kandidátské lhůty.³¹

2.5 Důsledky únorového převratu

Z mezinárodního hlediska byla v roce 1948 tímto krokem dovršena monopolizace moci prosovětskou stranou v evropských lidově demokratických zemích a jejich sloučení do sovětského bloku (pomineme-li NDR).³² Dle Z. Šulce bylo období 1945 – 1952 první transformací československé ekonomiky. Transformaci je možné rozdělit do dvou fází. První je v období 1945 – únor 1948 a druhou fází je poúnorové období 1948 – 1952. Ve druhé fázi transformace se míra zestátnění přiblížila ke 100 %. Ekonomika začala být řízena příkazově. Pomocí centrálně stanovených plánových ukazatelů se řídily všechny znárodněné a státní podniky.³³ V podnicích měl být příznivý chod zajištěn dosazením tzv. baťovských metod organizace. Do každého sektoru měla být zavedena baťovská organizace alespoň do jednoho z podniků, která podnik měla vést a vychovávat komunistické odborníky. Zkušenosti z tohoto modelu pak měly být přeneseny na celé odvětví.³⁴ Již v roce 1949 byl stranou přijat návrh zákona o jednotných zemědělských družstvech. Rolníci byli nuceni ke vstupu do JZD, velkostatkářům byly zadávány dodávky, které nebylo možné naplnit a pokud se i tak nechtěli vzdát majetků, byli přesunuti do táborů nucených prací.³⁵ Komunistická strana zaznamenala velký přísun nových straníků. V zahraničí byla z odešlých bývalých ministrů a poslanců utvořena

³⁰ Dle historika Karla Kaplana bylo ze zaměstnání propuštěno 28 tisíc osob na popud rozhodnutí akčních výborů. Dle: PRŮCHA V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa. s. 193.

³¹ PRŮCHA V. a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa. s. 191–194.

³² Tamtéž s. 192.

³³ ŠULC Z. Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945 – 1995. Brno: Doplněk, 1998. ISBN: 1081-116-1998. s. 7 – 9.

³⁴ Tamtéž s. 18.

³⁵ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu aneb 50:1. Praha: Svítání, 1992. ISBN 80-900238-9-4. s. 13.

Rada svobodného Československa.³⁶ V září předsednictvo ÚV KSČ schválilo politiku ostrého kursu proti reakci. Jejím obsahem byl přísný zákon na ochranu republiky, zřízení táborů nucené práce, tvrdý postup proti živnostníkům, kteří zbrojí proti režimu, zákon umožňující okamžité propuštění zaměstnanců, které bylo možné označit jako nespolehlivé nebo vystěhování občanů nesouhlasících s režimem z velkých měst. Mezi opatření lze zařadit i tzv. dvojí zásobování, kdy byl zaveden dvojí trh zboží – vázaný trh, kde byly ceny výrobků velmi nízké oproti volnému trhu.³⁷ Pražská vláda se plně podmaňovala sovětské vůli. V této době Stalin také předpovídal, že se blíží 3. světová válka a že je to šance pro socialismus, který bude moci být rozšířen minimálně do celé Evropy. Tuto očekávanou válku proklamoval jako boj socialismu a kapitalismu. Bylo nutné, aby se všechny státy SSSR připravovaly na toto střetnutí. Toto znamenalo i ekonomiku ČSR.³⁸ Československý zahraniční obchod se začal orientovat spíše jen na Sovětský svaz a ostatní státy východního bloku, investice měly směřovat hlavně do industrializace. S tímto krokem ovšem nesouhlasili všichni politici a odborníci. Argumentovali tím, že země východního bloku nemají při zahraničním obchodě co nabídnout za československé zboží. Výsledná dohoda byla taková, že ze západních zemí se budou nakupovat suroviny a do východních zemí se budou dovážet hotové výrobky. K této politice ale Československo nemělo dost prostředků.³⁹

V zakladatelském období režimu byly provedeny velké strukturální změny. Mezi lety 1948 – 1953 prodělalo Československo největší a nejrychlejší proměny za celé století. Této proměny nedosáhlo přirozenou cestou, ale politickým a administrativním nátlakem. Největší vliv na tento vývoj měly zájmy SSSR a orgánů Rady vzájemné hospodářské pomoci. Již v roce 1948 započaly problémy s nedostatkem surovin, které v některých závodech způsobily omezení výroby nebo dokonce její zastavení. Hlavní příčinou byl nedostatek prostředků na nákup surovin. Stále se prohlubovala aktivní platební bilance se zeměmi SSSR a zvětšovala se pasivní platební bilance se západními státy. Velkým problémem bylo vyčerpání devizových rezerv a nemožnost nároku na úvěr ze zahraničí. Díky tomu se ještě více zvýšila spolupráce se SSSR. SSSR přislíbil vyšší dodávky surovin, obilí a investičního zařízení, k tomu ČSR poskytl půjčku ve výši

³⁶ KAPLAN K. Kronika komunistického Československa - Doba tání 1953 – 1956. Brno: Barrister & Principal, 2005. 1. vydání, ISBN: 80-86598-98-5. s. 11 –15.

³⁷ KAPLAN K. Československo v letech 1948 – 1953 2. část. Zakladatelské období komunistického režimu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze, 1991. ISBN: 80-04-25700-3. s. 15.

³⁸ Tamtéž s. 6 –8.

³⁹ KAPLAN K. Československo v RVHP 1949 – 1956. s. 7 –9.

25 miliónů dolarů ve zlatě. V lednu roku 1949 vznikla Rada vzájemné hospodářské pomoci. V srpnu téhož roku RVHP přijalo sofijská usnesení, která obsahovala rozšíření obchodu mezi zeměmi RVHP a omezení obchodu s kapitalistickými zeměmi. Tato usnesení rovněž povolovala bezplatné předávání patentů a licencí, což pro Československo (jako jednu z nejprůmyslovějších zemí RVHP) mělo neblahé následky. Obchod se uskutečňoval na základě převážně pětiletých obchodních smluv, z čehož všechny země požadovaly převážně stroje a výrobky těžkého strojírenství. Díky československo-sovětské obchodní smlouvě na léta 1951 – 1955 začala v československé ekonomice velká přestavba především na těžký průmysl.⁴⁰

V únoru 1951 byla vládou a ÚV KSČ schválená urychlená přestavba hospodářství. Na Stalinova doporučení byla zahájena přestavba se zaměřením na těžký průmysl. Dalšími důvody tohoto kroku byly obchodní dohody se SSSR. Přestavba byla plánovaná na léta 1951 – 1955. RVHP začala na ČSR tlačit, že neplní závazky plynoucí ze sofijských usnesení, protože obchod s kapitalistickými zeměmi je stále veliký, a to za cenu strádání zemí východního bloku. Na následující schůzi RVHP se začalo řešit, že ČSR má nevyužitě surovinové bohatství a že by mělo být investováno více peněz do těžby a zpracování. Velké množství investic také směřovalo do armády a zbrojního průmyslu. Tyto investice se uskutečňovaly na úkor spotřebního průmyslu. Československé hospodářství brzy začalo pociťovat negativní důsledky rychlé výstavby armády. V letech 1949 – 1953 představovaly výdaje na armádu a Bezpečnost polovinu všech investic do hospodářství. Zatímco v roce 1950 se výdaje na armádu rovnaly 6 % národního důchodu, v roce 1953 to bylo již 18 %. Koncepce ČSR jako strojírenské velmoci překračovala možnosti ekonomiky a byla hlavní příčinou rostoucích nedostatků a prvků hospodářské krize. Ekonomice nepřispíval ani stav zemědělství, které se ještě nestihlo vzpamatovat z důsledků pozemkové reformy a již pociťovalo důsledky kolektivizace hlavně v letech 1951 – 1953. Největším problémem ekonomiky bylo, že se vzestupem průmyslové výroby ztrácela schopnost zajišťovat každodenní potřeby obyvatel.⁴¹

⁴⁰ KAPLAN K. Československo v RVHP, s. 93–100.

⁴¹ Tamtéž s. 101–108.

3 Měnová reforma v roce 1953

3.1 Přípravy měnové reformy

V počátcích 50. let se československé hospodářství nacházelo ve velmi špatném stavu. Lidé neměli, kde utrácet své peníze, protože odvětví, která by měla uspokojovat spotřebitelské potřeby, byla velmi zanedbaná na úkor rozvíjejícího se těžkého průmyslu. Ačkoliv se režim snažil o zamezení narůstajících úspor občanů, tyto snahy nebyly dostatečné a lidé hromadili úspory.⁴² V roce 1953 propukla společenská krize v celém sovětském bloku. Díky plánům rychlé industrializace, plánům vojenským a mocenským a Stalinovým názorům o třídním boji za socialismus se ekonomika SSSR nacházela na pokraji zhroutení. Od poloviny roku 1952 se vedení KSČ připravovalo na zrušení dvojího trhu. Na návrh sovětských poradců se prezident Gottwald rozhodl i pro měnovou reformu. Tato reforma měla vzpružit hospodářství a vyřešit hned několik problémů. Především měla nastolit rovnováhu na trhu zboží a služeb, kde byla velká poptávka a nízká nabídka, protože lidé drželi mnoho oběživa a úspory stále rostly. Cílem bylo i zastavit inflaci a vzbudit v zaměstnancích zájem o výrobu.⁴³ Neoficiální důvod pro uskutečnění reformy byl jiný. Měnová reforma měla dovést transformaci ekonomiky na socialistický systém.⁴⁴ Ve Zprávě o peněžní reformě a jejím vyúčtování je ještě jako jeden z důvodů uváděna likvidace finanční základny kapitalismu.⁴⁵ V březnu roku 1953 zemřel nejdříve Stalin a 9 dní po něm i prezident Gottwald. Úmrtí Gottwalda způsobilo mírné oddálení reformy. Novým prezidentem se stal předseda vlády Antonín Zápotocký. Nové vedení KSČ se rozhodlo uskutečnit měnovou reformu 1. června 1953.⁴⁶ Dne 14. ledna 1953 byl vydán Úřední list ČSR, který ohlašoval, komu budou přidělovány poukázky, a kdo na základě toho bude moci nakupovat na vázaném

⁴² JAKUBEC I. – EFMERTOVÁ M. a kol. Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848 – 1992, 1. Vydání, Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica: 2008. ISBN 978-245-1450-5. s. 208.

⁴³ KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966, 3. část, Společenská krize a kořeny reformy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze: 1992. ISBN 80-04-25745-3. s. 4 – 5.

⁴⁴ VENCOVSKÝ F. Vzestupy a propady československé koruny. Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Vysoká škola ekonomická v Praze. Oeconomica:2003. ISBN 80-245-0497-9. s. 133.

⁴⁵ JANČÍK D. – Peněžní reforma roku 1953 jako nástroj sociální změny. IN: PETRÁŠ J. – SVOBODA L. (eds.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87211-98-4. s. 327.

⁴⁶ KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966, 3. část. s. 5.

trhu potravin a jiné zboží.⁴⁷ Dne 14. února 1953 bylo zablokováno uvolňování vázaných vkladů z roku 1945. Zatímco v dubnu a květnu vrcholily přípravy na měnovou reformu, ministr financí J. Kabeš předkládal vládě návrh na nový rozpočet na rok 1953 se zprávou, že československá ekonomika je na tom skvěle, a že měna je pevná, ačkoliv sám věděl o připravující se měnové reformě a o brzké dodávce nových platidel.⁴⁸ Vedení KSČ a ministr financí Kabeš pokládali mince z barevných kovů za jakýsi rozmar. Byli přesvědčeni, že kovy je možné využít lepším způsobem a tak po reformě šly do oběhu jen mince z hliníku. Další problém se starými mincemi a bankovkami spočíval v tom, kdo na nich byl zobrazen a podepsán. Na bankovkách byla například podobizna T. G. Masaryka nebo M. R. Štefánika. Problém byl také to, že na nich byl podpis ministra naší emigrační vlády Feierabenda. Ten byl v té době opět v emigraci, a zároveň byl členem již III. československého odboje.⁴⁹

V září roku 1952 se projednávalo, kde se obstarají nové bankovky. Ministr Kabeš měl obavy o utajení akce a také se dle vypracované zprávy ani v pražské tiskárně nedalo takové množství bankovek včas vytisknout. Od sovětských poradců vznikl nejspíš návrh, aby se vláda ČSR obrátila na vládu SSSR s prosbou o pomoc. SSSR ochotně propůjčil své poradce, kteří byli plně k dispozici s radami, a o tisk bankovek se rovněž postaral. Zásilka s novými mincemi a bankovkami měla být doručena 5. dubna 1953.⁵⁰ Dalším krokem k uskutečnění měnové reformy bylo usnesení schůze předsednictva dne 5. května, že platy a mzdy budou vypláceny dvakrát do měsíce. Záloha mzdy měla být vyplácena ve výši poloviny mzdy mezi 16. a 18. kalendářním dnem. V prvních dnech následujícího měsíce pak měl být vyplacen doplatek. Tento krok byl učiněn proto, aby se druhá část mzdy vyplácela již v nové měně, ale občanům to bylo zdůvodněno jako krok, který je nutný k plnění pokladního plánu. Přesto se mezi občany začala šířit panika ohledně měnové reformy. Dvojitý vyplácení mzdy vedlo k tomu, že v polovině května lidé vybírali peníze ze spořitelen a pak se snažili utrácet, pokud zrovna bylo za co.⁵¹

⁴⁷ Na vázaném trhu nemohli například nakupovat vesničtí zbohatlíci a jejich děti a rodiny (nic se neměnilo, ani pokud byli důchodci nebo zaměstnaní ve veřejném sektoru), podnikatelé a jejich rodiny, pokud nepracují ve veřejném sektoru, lidé co nechtěli pracovat, vyšší úředníci z let před 1945 a jejich vdovy, které dostávají penzi, apod. Dle: JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 19.

⁴⁸ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 18 – 19.

⁴⁹ Tamtéž. s. 30 – 35.

⁵⁰ Tamtéž s. 35 – 40.

⁵¹ Tamtéž s. 46.

3.2 Vyhlášení měnové reformy

Komunistické vedení tvrdilo až do 30. května, že měna je pevná a žádná měnová reforma nebude. V sobotu 30. května se v Praze na mimořádné schůzi sešel ÚV KSČ. Téhož dne schválili zákon o zrušení lístkového systému a o peněžní reformě. Oba tyto dokumenty byly následujícího dne otištěny v tisku. Informace o provedení měnové reformy se k lidem dostaly už tentýž den. V odpoledních hodinách byl v rádiu odvysílán projev premiéra V. Širokého, ve kterém lidem oznámil provedení měnové reformy a zrušení lístkového systému. Premiér prohlásil, že tento krok byl jasný důkaz o prosperitě a úspěších, kterého bylo dosaženo za pomoci SSSR na nových socialistických základech. Měnovou reformu dle jeho projevu bylo nutné provést i proto, že měnová reforma v roce 1945 nebyla dostatečná, protože zcela nepostihla válečnou inflaci a válečné zisky. Česká koruna musela odolávat rozvratnické činnosti buržoazních stran a záškodnické činnosti Slánského a jeho společníků. Přišel čas na to, dát ekonomice stabilní a pevnou měnu, která už nebude vázaná na americký dolar. „Velký význam má skutečnost, že od nynížka kurs naší koruny bude pevně svázán se sovětským rublem, který je nejpevnější měnou na světě, měnou země, vítězně kráčející k vysokým metám komunismu.“⁵² Dle prohlášení se československá koruna měla tímto krokem stát silnější měnou, která měla pomoci v budovatelských plánech společnosti. V tomto projevu vystoupili i členové jiných stran, kteří prohlašovali, že si uvědomují dočasné ztráty, které reforma přinese, ale že tyto oběti všichni rádi podstoupí pro dobro společnosti. Hned po odvysílání projevu začaly orgány StB shromažďovat informace o náladách lidí.⁵³ Když se tyto zprávy pomocí rozhlasu dostaly k lidem, snažili se peníze utrácet alespoň v restauračních a kavárenských zařízeních. Tento den nikde žádné přímé protesty neprobíhaly. Lidé si vzájemně postěžovali spíše v kruhu rodinném. V neděli ráno 31. května stáli lidé fronty před trafikami na noviny. V novinách se dočetli podrobnosti o organizaci a jednotlivých poměrech, v jakých se bude měna směřovat.⁵⁴ Noviny uveřejnily text usnesení vlády ČSR a ÚV KSČ o provedení peněžní reformy a zrušení lístkového systému. Uveřejněn v novinách byl i popis nových bankovek, projev V. Širokého na schůzi Národního shromáždění a ukázek nových cen vybraného zboží a

⁵² JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 70.

⁵³ Tamtéž s. 68–76.

⁵⁴ MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky: studie a dokumenty. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 14–16.

text Zákona č.41/1953 Sb. ze dne 30. května o peněžní reformě a text Směrnice ministra financí o provedení reformy.⁵⁵

Koruna československá měla být po reformě podložena zlatem a svázána s rublem. Bankovky byly vydány v hodnotě 100, 50, 25 a 10 korun, státopvky po 5, 3 a 1 koruně a mince po 25, 10, 5, a 1 haléři. Přídělové hospodářství bylo odstraněno a byl zaveden volný trh pro všechno zboží. Nové ceny byly utvořeny z cen na volném a vázaném trhu, takže nové ceny byly vyšší než na trhu vázaném a nižší než na trhu volném. Dále byly upraveny výkupní ceny zemědělských produktů a byly upraveny mzdy a důchody v poměru 5:1. Státní dluhopisy vydané po roce 1945 byly s okamžitou platností anulovány. Občané si mohli směňovat peníze v různých kurzech vždy podle množství. Nejvýhodnějším kurzem byl kurz 5:1, kdy bylo možné vyměnit si hotovost do 300 Kč. Všechny ostatní peníze v hotovosti se měnily pod kurzem 50:1, takže za 50 starých Kčs občané obdrželi pouze 1 novou Kčs. Občané mohli provádět výměnu s občanským průkazem a s lístkem pro domácnost, pokud chtěli směnit za kurz 5:1. Výměna peněz probíhala ve dnech od 1. až do 4. června. Vklady obyvatelstva u Státní spořitelny či ve Státní bance československé byly k 1. červnu přepočítány následovně:

- vklady do 5000 Kčs (včetně) byly přepočítány kurzem 5:1
- vklady do 10000 Kčs – částky do 5000 kurzem 5:1, nad 5000 kurzem 6,25:1
- vklady do 20000 Kčs – částky do 10000 jak je psáno výše, vklady nad 10000 v poměru 10:1
- vklady do 50000 Kčs – částky do 20000 jak je psáno výše, nad 20000 v poměru 30:1
- pro lidi, kteří peníze vložili po 15. květnu, se vklady přepočítávaly poměrem 50:1⁵⁶

Vklady rozložené na několika knížkách se sčítaly a pak se přepočítávaly dle výsledné částky. Existovalo zde pár výjimek pro směnné kurzy, například lidé, kteří se nemohli účastnit na vázaném trhu, neměli nárok na směnný kurz 5:1, ale vše se jim přepočítávalo kurzem 50:1. Všechny výhry loterie vyplácené po 15. červnu měly být vypláceny kurzem 50:1. Armádě a bezpečnosti byly peníze měněny ve výhodnějším

⁵⁵ Rudé právo, ročník 33 [online], 31. 5. 1953, [cit. 31. 12. 2016], dostupné z [www: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1953/5/31/1.png>](http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1953/5/31/1.png).

⁵⁶ SMĚRNICE ministra financí o způsobu provedení měnové reformy [on-line] a Zákon č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě. 30. 5. 1953, [cit. 31. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.papirovaaplaidla.cz/historie/zakony-vyhlaske-narizeni-vlady/zakon-c-41-1953-sb-o-penezni-reforme>](http://www.papirovaaplaidla.cz/historie/zakony-vyhlaske-narizeni-vlady/zakon-c-41-1953-sb-o-penezni-reforme).

kurzu. Na reformě prodělal každý, kdo měl něco naspořeno. Hůře než vklady vycházela naspořená hotovost v domácnostech a úplně nejhůře na tom byli lidé, kteří do té doby mohli nakupovat pouze na volném trhu, kde bylo zboží o poznání dražší a při měnové reformě měli tito lidé ještě ty nejhorší směnné kurzy.⁵⁷

⁵⁷ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 86 – 89, s. 149.

4 Výsledky měnové reformy

Měnová reforma ovlivnila každého občana tehdejšího Československa. Největší dopad měla reforma na obyvatele, kteří měli nejvyšší peněžní zůstatky. Dopady měnové reformy na národní hospodářství a životy obyčejných lidí jsou popsány v následujících subkapitolách.

4.1 Finanční důsledky

4.1.1 Ztráty obyvatel

Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování počítá i s náklady obyvatelstva. Dokument uvádí, že obyvatelstvu byly způsobeny ztráty, ale tyto ztráty dle dokumentu byly nutné pro zvyšování životní úrovně. Zpráva tyto ztráty zpracovala a to tak, že měněné částky počítala kurzem 5:1 a porovnává je se skutečně vyplacenými částkami, které se lišily díky jinému přepočtu a různým srážkám.⁵⁸ V následující tabulce jsou uvedeny veškeré tyto ztráty na obyvatelstvu.

⁵⁸ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 145

Tabulka 1: Ztráty obyvatel z měnové reformy v roce 1953 v mil. Kčs

Ztráty	Částka v miliónech nových Kčs
Z výměny oběživa	6 770,1
Z přepočtu vkladů a běžných účtů	3 082,3
Z přepočtu pojistek, uzavřených po měnové reformě v roce 1945	848,2
Ze zrušení cenných papírů	699
Z přepočtu peněz, odvedených při nákupech 1. – 4. června 1953 ⁵⁹	1 500
Z přepočtu pohledávek vůči podnikům a družstvům	1 039,6
Z přepočtu pohledávek vůči Fondu znárodněného hospodářství	500
Z přepočtu pohledávek vůči rozpočtovým a jiným organizacím	100
Z přepočtu pohledávek zemědělců z akce vykoupných hospodářských strojů	90
Celkem	14 629,2

Zdroj: Archiv ČNB, fond SBČS, Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování. s. 48.

Celková suma ztrát obyvatelstva přesáhla 14,5 mld. Kčs v nových platidlech. Kdyby se vše přepočítávalo kurzem 5:1, tak by obyvatelé měli o tuto částku vyšší zůstatky. V částce navíc nejsou zahrnuty ztráty z vázaných vkladů z měnové reformy v roce 1945, které byly bez nároku na náhradu zrušeny. K 1. červnu tyto vklady obyvatelstva tvořily asi 80 mld. Kč.⁶⁰ Všechny tyto ztráty obyvatelstva byly počítány jako příjem státu.

4.1.2 Finanční bilance státu

Dne 5. prosince 1952 byla uzavřená smlouva mezi vládou ČSR a vládou SSSR o dodávce nových platidel. Papírových bankovek mělo být dodáno 250 miliónů kusů a mincí mělo být doručeno 450 miliónů kusů. Dodatečně bylo v lednu ze strany ČSR

⁵⁹ Zboží se nakupovalo v kurzu 50:1. Dle: JIRÁSEK Z. ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 145.

⁶⁰ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 145.

zažádáno i o technickou pomoc, v případě že ČSR bude tisknout další bankovky a razit další mince, ohledně doručení bankovkového papíru a barviv a sdělení technologie výroby těchto materiálů. K dodávce nových platidel měl být přidán bankovkový papír v celkové výši 150 tun a 1 125 kg barviv. Celková cena za všechny dodávky byla sjednána ve výši 14 813 736 rublů splatná do 10 dnů od obdržení účtu.⁶¹

Dne 4. června 1953 večer měly být ukončeny směny platidel ve všech výměnných střediscích. Všechny mince se třídily do krabic dle hodnot a materiálů a papírové bankovky také.⁶² Stát utržil za odevzdaný papír ze starých bankovek a státovek 15 310,1 Kčs k tomu ještě náhradu přepravních výloh od odběratele ve výši 1 646,22 Kčs. Za kov z mincí stát obdržel 940 415,86 Kčs. Celkově stát za odevzdané papírové bankovky a mince obdržel 957 372,18 Kčs.⁶³ Celková výše oběživa se díky reformě snížila z 52,1 mld. Kčs na 1,4 mld. Kčs.⁶⁴ Vklady na knížkách se snížily z částky 31 339 miliónů Kčs na 3 549 miliónů Kčs.⁶⁵

Po uzávěrkách, které proběhly během června, mohla být vyhotovena Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování. Zpráva jednak obsahovala popis přípravných prací na reformu a provedení výměny platidel, ale také hodnotí celou akci z technického a organizačního hlediska. Celkově bylo v provozu 7 906 výměnných středisek, která provedla výměnu platidel zhruba jedné třetině obyvatel, kteří se k výměně dostavili. Obyvatelé povětšinou měnili peníze i za své rodinné příslušníky. Na kurz 5:1 nedosáhlo zhruba 300 000 lidí. Z celkového počtu vyměněných peněz byla směněna jen polovina za kurz 5:1.⁶⁶

Příjmy státu z měnové reformy byly jednak celkové ztráty obyvatelstva, ale také pohledávky Likvidačního fondu, které byly přesunuty na stát, ale také odvod částek, které byly přeceněny díky nově oceněným zásobám a také úspora na úrocích státního dluhu. Celkové příjmy státu byly ve výši 22 029 miliónu Kčs. Ovšem stát měl i výdaje s provedením peněžní reformy. Mezi tyto výdaje se řadily náklady za práci přes čas, za tisk bankovek a ražbu mincí a také zvýšené provozní náklady institucí atd.⁶⁷

⁶¹ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 36–39.

⁶² Tamtéž s. 141–145.

⁶³ Archiv ČNB, fond SBČS, Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování, příloha č.9. Vyúčtování nákladů a výnosů při provádění peněžní reformy.

⁶⁴ VENCOVSKÝ F. Vzestupy a propady československé koruny. Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992 s. 132.

⁶⁵ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 142.

⁶⁶ Tamtéž s. 144–145.

⁶⁷ Archiv ČNB, fond SBČS, Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování, Náklady na provedení peněžní reformy. s. 63.

V následujících tabulkách jsou uvedeny celkové příjmy a výdaje státu při měnové reformě.

Tabulka 2: Příjmy a výdaje státu při měnové reformě v mil. Kčs

Příjmy v miliónech Kčs		Výdaje v miliónech Kčs	
Ze ztrát obyvatelstva	14 629,2	Úhrada peněžním a pojišťovacím ústavům	8 172,8
Pohledávka Likvidačního fondu za peněžní ústavy, převedená na stát	6 316,8	Úhrada Státní bance za pohledávky Likvidačního fondu	9 042
Odvod částek vyplývajících z nového ocenění zásob hospodářských organizací	700	Ztráta na zásobě mincí, které nebyly použity	533,8
Úspora na úrocích vnitřního státního dluhu	383	Zahraniční vztahy	771,2
Celkem	22 029		18 519,8
Celkové saldo			+ 3 509,2

Zdroj: Archiv ČNB, fond SBČS, Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování, příloha 8.2, V. Finanční výsledky peněžní reformy pro stát.

Čistý finanční výnos státu z měnové reformy byl 3 509,2 miliónu Kčs v nových platidlech. Vedení státu tento výsledek považovalo samozřejmě za úspěch. Výsledek peněžní reformy byl vedením komentován jako krok, který pomohl odstranit dluh z dob okupace a ze schodků rozpočtového hospodaření z dob po revoluci. Reforma byla prohlašována za vrchol vítězného února a dokončení měnové reformy z roku 1945.⁶⁸

4.1.3 Stanovení měnového kurzu a Mezinárodní měnový fond

Již od roku 1948 se postavení ČSR v Mezinárodním měnovém fondu (IMF) zhoršovalo. ČSR do budoucna počítala s orientací na SSSR, který do MMF nevstoupil. V roce 1949 byl ČSR odmítnut úvěr, ačkoliv podmínky splnila. Dalším problémem byl fakt, že zástupce ČSR B. Sucharda po jednání IMF v roce 1950 se rozhodl dalších setkání neúčastnit na protest toho, že Čína vyslala jako svého zástupce člena Čankajškovy vlády (ačkoliv v říjnu 1949 vznikla Čínská lidová republika). Další problém ve vztazích s IMF nastal v roce 1952, kdy ČSR odmítla poskytnout IMF data potřebná pro směnitelnost

⁶⁸ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. 145–147.

kurzů. Měnová reforma byla již poslední kapkou v těchto napjatých vztazích. Tak bylo rozhodnuto o ukončení našeho členství k 31. prosinci 1954, ačkoliv ČSR považovala za oficiální termín opuštění IMF až datum 4. května 1955, kdy zaslala oznámení, že dobrovolně vystupuje.⁶⁹

Uskutečnění měnové reformy bylo bez souhlasu IMF.⁷⁰ Dne 2. června ČSR odeslala IMF telegram, kde stálo, že byla uskutečněna měnová reforma. Zpráva dále obsahovala nově stanovené kurzy a obsah zlata v nové koruně. Hodnota československé koruny byla 0,123426 gramů zlata. Kurz byl vypočítán dle obsahu zlata a to na 1,8 Kčs za 1 rubl. Kurz k americkému dolaru byl odvozen od kurzu k rublu na 7,2 Kčs za americký dolar.⁷¹ Kurz vůči dolaru byl nadhodnocen. Místo přepočtu 5:1, který byl použit u cen a mezd byl použit kurz 6,94:1. Starý kurz koruny vůči dolaru byl 50 Kčs, takže nový kurz měl být správně stanoven na 10 Kčs za americký dolar místo 7,2 Kčs.⁷² Většina států oznámení o novém kurzu přijala bez dalších diskuzí. Výjimku mezi státy tvořila Argentina, Švédsko a Norsko.⁷³

4.2 Sociální důsledky měnové reformy

Měnová reforma poškodila všechny obyvatele, kteří měli nějaké úspory, a to bez ohledu na třídní rozdíly. Ačkoliv byly postiženy všechny vrstvy obyvatelstva, mezi jednotlivými vrstvami byly značné rozdíly. Tyto rozdíly byly dány především mírou úspor a celkově majetkovými poměry.⁷⁴

Měnová reforma způsobila, že se prohloubily sociální rozdíly mezi obyvatelstvem. Nejvíce postihla ty, kteří byli odkázáni na svou mzdu nebo důchod jako jediný zdroj příjmu.⁷⁵ Jejich životní úroveň poklesla, protože přestal fungovat vázaný trh, kde měly tyto skupiny výhody. Zvýšily se ceny, zrušily se vázané vklady, životní pojistky a znehodnotily se jim úspory.⁷⁶

⁶⁹ VENCOVSKÝ F. – PŮLPÁN K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0992-X. s. 238–240.

⁷⁰ TUČEK M. Měnová reforma 1953 a některé širší souvislosti. [on-line], 20. 6. 2003, [cit.: 23. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/823/menova-reforma-1953-a-nektere-sirsi-souvislosti>](http://www.revuepolitika.cz/clanky/823/menova-reforma-1953-a-nektere-sirsi-souvislosti).

⁷¹ Tamtéž s. 239–240.

⁷² VENCOVSKÝ F. Vzestupy a propady československé koruny. Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. s. 133.

⁷³ Archiv ČNB, fond SBČS, Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování. s. 56 – 57.

⁷⁴ Šlo především o nemovitosti, starožitnosti, klenoty apod. Dle: MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 23.

⁷⁵ Jednalo se zejména o důchodce, invalidy, rodiny s více dětmi a čerstvá manželství. Dle: MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 24.

⁷⁶ MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 24.

Nejtěživěji reforma dopadla na osamělé penzisty a invalidy, kteří byli závislí na postupném uvolňování vázaných vkladů. Velká část penzistů si po roce 1945 uvolňovala každý měsíc částku z vázaných vkladů na pokrytí nezbytných výdajů. Většina důchodců důchod nepobírala nebo byl velmi malý. K zastavení uvolňování vázaných vkladů došlo už v únoru 1953, kdy bylo možné pozorovat narůstající žádosti o poskytnutí důchodu. Na důchod ovšem nedosáhl každý. Při žádostech o vyplácení důchodu se koukalo i na sociální původ žadatele. Důchody byly také téměř dvakrát nižší než výživné uvolňované z vázaných vkladů. Kromě toho mohly být uvolňovány částky navíc na nezbytné výdaje jako je například nájemné nebo sociální výpomoc. Na příspěvcích z vázaných vkladů bylo jen v Praze závislých 154 000 lidí.⁷⁷ Po zablokování uvolňování vázaných vkladů byla většina penzistů odkázána jen na výplatu důchodu. Důchod jen stěží stačil na pokrytí základních potřeb. Jak již bylo zmíněno, na důchod nedosáhli zdaleka všichni. V tom případě musela fungovat lidská solidarita, kdy se o takové osoby starala rodina nebo rodinní přátelé, popřípadě tyto lidé mohli žít z úspor. Penzistů žijících z úspor ale moc nebylo, protože měnová reforma je o úspory připravila. Současně s měnovou reformou byly zvýšeny i důchody. Starobní důchody do 600 Kčs se zvedly o 20 – 70 Kčs, vdovský důchod do 360 Kčs se zvedl o 20 – 50 Kčs, sociální důchody byly navýšeny o 50 Kčs u manželů o 75 Kč. Průměrná výše důchodů přepočítaných na nové peníze před měnovou reformou byla u starobních důchodů 380 Kčs a u invalidních důchodů 264 Kčs. Základní potraviny pro jednu osobu na čtyři týdny stály 182 Kčs.⁷⁸ K tomu museli lidé platit nájemné, uhlí, elektřinu a nezbytné ošacení. Například při průměrném vdovském důchodu 264 Kčs, zbývalo vdově po uhrazení nákladů na základní potraviny pouze 132 Kčs. Tato částka zůstávala na uhrazení všech dalších nákladů. Před měnovou reformou taková vdova mohla na vázaném trhu nakoupit dvakrát levněji, takže ani nevyšší státní zvýšení důchodu by jí ztráty nevykompenzovalo. Měnová reforma způsobila, že mnoho důchodců muselo jít znovu do práce, protože jejich příjmy byly příliš nízké.⁷⁹

Další skupinou, která byla nejvíce postižena měnovou reformou, byli invalidé. Situace některých invalidů byla natolik kritická, že to řešil i sekretariát ÚV KSČ. Ve zprávě, která byla sekretariátu předkládána od A. Novotného, stálo, že se rozmáhá žebrota.

⁷⁷ MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 24.

⁷⁸ V základních potravinách je počítáno s chlebem (2,8 Kčs/kg), 1/8 másla (5,5 Kčs), 2 l mléka (4 Kčs) a brambory (0,62 Kčs/kg). Přičemž následující množství mělo stačit pro jednu osobu na dva dny. Dle: MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 25.

⁷⁹ Tamtéž s. 24 – 26.

Zpráva obsahovala i zmínky o tom, že se rozšiřuje dojíždění zbytků jídel v automatech a černý obchod. Na špatnou situaci invalidů měl kromě měnové reformy vliv i slabý systém sociálního zabezpečení a tvrdé postihy vůči invalidům, kteří měli živnost. V okamžiku, kdy jim byla živnost zrušena, neměli na důchod nárok. Mnoho invalidů se po měnové reformě stalo žadateli o práci, ale jelikož se hlásilo hodně zdravých lidí, tak invalidé měli menší šanci na získání práce.⁸⁰

Třetí skupinou, kterou měnová reforma postihla nejvíce, byly rodiny s více dětmi a mladá manželství. Rodiny s dětmi měly před reformou velkou výhodu v tom, že jim bylo přidělováno více lístků na nákup potravin na vázaném trhu. Konkrétně jim lístky byly přidělovány lístky navíc na nedostatkové potraviny například na mléko, máslo a maso. Díky tomu nemuseli nakupovat na volném trhu nebo na něm nakupovali jen výjimečně. Po zrušení lístkového systému se pro ně potraviny velmi zdražily a staly se méně dostupnými.⁸¹

V tabulce níže jsou uvedené průměrné náklady čtyřčlenné rodiny na měsíční nákup potravin. Ceny jsou pro větší přehlednost uváděny ve staré měně i v přepočtu na novou měnu. Výsledné ceny, které byly na trhu po uskutečnění reformy, jsou v posledním sloupci. Z tabulky je zřejmé, že náklady čtyřčlenné rodiny vzrostly o více než polovinu, pokud bychom výdaje na vázaném trhu vydělili kurzem 5:1.

Tabulka 3: Výdaje čtyřčlenné rodiny na základní potraviny před a po měnové reformě v Kčs

	Výdaje v Kčs		
	Přídělový trh	Volný trh	Po měnové reformě
2 dospělí ve staré měně	407,9	2079	219,78
2 dospělí v nové měně	89,12	369,12	
+ 2 děti 6 – 12 let ve staré měně	775,46	2789,5	360,38
+ 2 děti 6 – 12 let v nové měně	160,84	557,92	

Zdroj: MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 30.

Tento růst životních nákladů částečně kompenzoval zvýšení mezd. Některá odvětví však byla zvýhodňována a platy se jim zvedly více. Jedná se například o hornictví,

⁸⁰ MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 26 –27.

⁸¹ Tamtéž s. 27.

hutnictví a další kategorie z těžkého průmyslu. Zvýšení mezd je uvedeno v tabulce níže.⁸²

Tabulka 4: Zvýšení mezd napříč jednotlivými skupinami zaměstnanců v Kčs

Skupina	Navýšení hodinové mzdy v Kčs
Horníci pracující pod zemí	0,7
Dělníci pracující v povrchových dolech	0,5
Hutníci	0,60
Dělníci pracující v horkých provozech	0,44
Ostatní dělníci	0,34

Zdroj: Archiv ČNB: Fond SBČS: Zákon č. 42/1953 Sb. Vládní nařízení o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování. In: Sbírka zákonů republiky Československé. 30. 5. 1953. s. 226.

Z tabulky je vidět, že nejvyšší růst mezd byl u horníků, kteří svou práci vykonávali v podzemí. Nejnižší růst mezd byl u skupin, které nepracovaly v žádném z oddělení těžkého průmyslu. Z tabulky je patrné, že rozdíl mezi nejvyšší a nejnižší přídanou částkou je o víc než dvojnásobek. Platy ostatních profesí včetně státních zaměstnanců byly dále zvýšeny o 60 Kčs měsíčně při platu do 1 000 Kčs. Platy od 1 000 do 1 200 Kčs byly zvýšeny o 40 Kčs měsíčně. Rodinné přídatky na děti byly také zvýšeny. Zvedly se o 70 Kčs na jedno dítě, 170 Kčs na dvě děti, 310 Kčs na tři děti, 470 Kčs na čtyři děti, 630 Kčs na pět dětí a o 160 Kčs na každé další dítě.⁸³

V následující tabulce je pro větší názornost uveden rozdíl v nákladech na základní potraviny a mezd u jednotlivých příkladů. Ilustrativní příklady jsou počítány pro 40 hodinový pracovní týden. V prvním řádku je počítáno s bezdětnými partnery, kdy manžel pracuje jako horník v podzemních dolech a má tedy nejvyšší tarifní navýšení mzdy ze všech profesí. Manželka pracuje jako dělnice za nejméně navýšenou mzdu. Rozdíl nákladů na potraviny před a po provedení měnové reformy je počítán z tabulky č. 3. Všechny níže uvedené příklady vychází z toho, že občané nakupovali potraviny na vázaném trhu. Celkový dopad je poté počítán jako rozdíl mezi celkovým navýšením mzdy pro rodinu a růstem nákladů na základní potraviny po měnové reformě. Ve všech

⁸² Tamtéž. s. 30.

⁸³ Archiv ČNB: Fond SBČS: Zákon. č. 42/1953 Sb. Vládní nařízení o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování, In: Sbírka zákonů republiky Československé, 30. 5. 1953. s. 227.

ostatních řádcích tabulky je postup stejný. Je vždy rozdíl pouze ve složení a zaměstnání příslušníků dané domácnosti. U čtyřčlenných domácností je počítáno s 2 dětmi a s tím, že rodiče na děti pobírají příspěvek na dítě.

Tabulka 5: Rozdíl mezi růstem nákladů na základní potraviny a mezd po měnové reformě v Kčs u dělnických profesí

	Navýšení mzdy u manžela v Kčs	Navýšení mzdy u manželky v Kčs	Přídavky v Kčs	Celkem navýšení v Kčs	Rozdíl nákladů na potraviny v Kčs	Celkový dopad v Kčs
Dvoučlenná rodina (manžel horník a manželka dělnice)	112,00	54,4	X	166,4	130,66 Kčs	35,74
Dvoučlenná rodina (manželé dělníci)	54,40	54,4	X	108,8	130,66 Kčs	-21,86
Čtyřčlenná rodina (manžel horník a manželka dělnice)	112	54,4	170	336,4	199,54 Kčs	136,86
Čtyřčlenná rodina (2x dělník)	54,40	54,4	170	278,8	199,54 Kčs	79,26

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat z tabulky č. 3 a 4.

Z tabulky vyplývá, že nejvíce nárůst cen základních potravin znamenal bezdětné partnery, kteří neměli nárok na příspěvek na dítě. Tito partneři měli ale také nižší náklady na ošacení, drogerii a jiné. S těmito náklady už tabulka nepočítá. Jak vyplývá z tabulky, nejlépe na tom byli domácnosti, kde byl jeden z partnerů zaměstnán jako horník pracující pod zemí.

V následující tabulce jsou vypočítány rozdíly mezi růstem nákladů na základní potraviny a navýšených mezd u nedělnických profesí. U nedělnických profesí se mzdy zvyšovaly plošně, jak je zmíněno výše. Princip výpočtů je stejný jako u předešlé tabulky. Je zde počítáno s tím, že oba partneři pracují v nedělnické profesi.

Tabulka 6: Rozdíl mezi růstem nákladů na základní potraviny a mezd po měnové reformě v Kčs u nedělnických profesí

	Navýšení mzdy u manžela v Kčs	Navýšení mzdy u manželky v Kčs	Přídavky v Kčs	Celkem navýšení v Kčs	Rozdíl nákladů na potraviny v Kčs	Celkový dopad v Kčs
Dvoučlenná rodina do 1000 Kčs	60	60	X	120	130,66 Kčs	-10,66
Do 1000 Kčs čtyřčlenná rodina	60	60	170	290	199,54	90,46

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat z tabulky č. 3 a 4.

Z tabulky je opět patrné, že domácnosti napomohl opět příspěvek na dítě. Z toho vyplývá, že bezdětný pár na tom byl s náklady na základní potraviny o poznání hůře než rodina, která dosáhla na příspěvky na dítě.

Průměrné zvýšení připadající na jeden plat po mzdových úpravách vycházelo na 60 Kčs. Za tuto částku bylo po reformě možné koupit například pánskou košili nebo 2 kg vepřové pečeně.⁸⁴ Měnová reforma způsobila narůstající zaměstnanost žen. Za dva roky po měnové reformě vzrostl procentuální podíl zaměstnaných žen ze 41,3 % na 42,6 %. Zvyšující se zaměstnanost žen byla průlomem v tradičním pojetí rodiny. Na zvýšení zaměstnanosti žen měl podíl převážně pokles životní úrovně po měnové reformě. To se může dosvědčit na následujícím příkladu. Pan V. Kučera psal svému zaměstnavateli po měnové reformě žádost o rozvázání pracovního poměru, kde uváděl své náklady. Jeho čistý příjem v červnu 1953 činil 1 453,2 Kčs (Průměrný čistý příjem v té době činil 1 081 Kčs.) Na potraviny pro rodinu a na bydlení přispíval 1 000 Kčs. Žil odloučený od rodiny. Dojížděl za ní dvakrát měsíčně za 75,6 Kčs a za stravování v práci měsíčně vydával 378 Kčs. Celkové výdaje činily 1 453,6 Kčs. Tedy o 0,4 Kčs více než byl jeho příjem. Do nákladů nejsou zahrnuty ani částky na ošacení a cigarety, protože na to již této rodině nezbývalo. K úplné analýze chybí akorát počet členů domácnosti, což bohužel ve zprávě neuvádí. Ačkoliv jeho mzda byla vyšší o 372 Kčs než mzda průměrná, stejně nestačila na dostatečné pokrytí rodinných nákladů. To byl hlavní důvod zvýšení zaměstnanosti žen.⁸⁵

⁸⁴ MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 30.

⁸⁵ Tamtéž s. 31 –32.

Poslední skupinou, které se měnová reforma dotkla nejvíce, byla mladá manželství. To bylo způsobeno jednak tím, že měla nižší příjmy a také vyšší náklady se zařizováním bydlení. Častokrát tato manželství byla závislá na pomoci rodičů nebo na pomoc státu ve formě novomanželských půjček. Mladých manželství se měnová reforma dotkla jednak růstem nákladů na živobytí po zrušení lístkového systému, ale také přepočítáváním úspor a půjček. Pro manžele, kteří dostali půjčku těsně před reformou nebo ji nestihli utratit, protože nebylo za co, bylo pak toto přepočítávání velmi nevýhodné. Za takových podmínek bylo pak těžké budovat nový domov. Znehodnocené úspory měly vliv i na pokles uzavřených manželství během roku 1953. Snoubenci museli znovu něco našetřit, protože jejich úspory byly znehodnocené, nebo se muselo počkat, až našetří něco rodiče. Pokles sňatečnosti se projevoval až do roku 1955. Až v roce 1956 překročil počet uzavřených manželství ta, která byla uzavřena v roce 1952.⁸⁶

4.3 Politické důsledky měnové reformy

4.3.1 Neshody ve stranickém aparátu

Měnová reforma byla do poslední chvíle tajena, takže nižší složky stranických a bezpečnostních struktur se na akci nemohly připravit s předstihem, ale dělo se tak téměř ze dne na den. Prvním selháním bylo tedy to, že se nemohl použít tradiční postup při přesvědčování obyvatelstva. Tento postup spočíval v tom, že opatření byla vysvětlována vždy sestupně nižší složkám stranického aparátu a poté obyvatelstvu. Kampaň, která se uskutečnila po vyhlášení měnové reformy ve dnech 30. května až 1. června tento postup nesplnila.⁸⁷

Schůze okresních a místních organizací měly v těch dnech v plzeňském kraji účast členů jen kolem 10 %.⁸⁸ Většina straníků, kteří se schůzí zúčastnili, byli tak zaskočení vyhlášením reformy, že nebyli schopní dostát svým stranickým povinnostem. Někteří straníci dokonce projevovali obavy, že nebudou mít z čeho žít. Mnoho členů KSČ bylo též kritických k tomu, že reforma okrade i poctivé dělníky, kteří si na své úspory

⁸⁶ MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 32.

⁸⁷ ŠLOUF J. Rozvrat lokálního stranického a bezpečnostního aparátu v průběhu plzeňských demonstrací 1. června 1953. In: PETRÁŠ J. – SVOBODA L. (eds.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87211-98-4. s. 296.

⁸⁸ Straníci se starali o administrativní zajištění reformy nebo se starali o rozpočty svých rodin. Dle: ŠLOUF J. Rozvrat lokálního stranického aparátu v průběhu demonstrací 1. června 1953. In: PETRÁŠ J. – SVOBODA L. (ed.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. s. 296.

pochtivě vydělali na přesčasech a brigádách. Rozpory ve straně vznikaly i díky tomu, jak byla reforma ohlášena. Problém byl v tom, že se mnoho členů KSČ o reformě dozvědělo z rozhlasu spolu s ostatními občany a neproběhlo ani formální hlasování. Další důvod, proč se cítilo mnoho straníků podvedených, byl, že před vyhlášením měnové reformy probíhala kampaň, která hlásala, že měnová reforma nebude. Komunisté, kteří této kampani uvěřili, neutratili žádné své úspory a vstupovali tak do měnové reformy za velmi nevýhodných podmínek. Na schůzích kromě již zmíněných výhrad zaznívaly výhrady i k takzvaným křečkům, kteří před vyhlášením reformy nakupovali jídlo do zásoby. Soudruzi se také podívovali nad tím, proč se kapitalistům budou úspory přepočítávat kurzem 50:1. Někteří považovali za lepší řešení zabavení veškerých úspor bez nároku na náhradu. Zlost straníků se obracela proti vyšším funkcionářům a bývalým soukromým živnostníkům s relativně většími úsporami.⁸⁹ Straníci zůstali sami nakonec nejistí, ačkoliv měli obyvatelstvu vysvětlovat potřebnost měnové reformy. Vedení strany tak samotným vyhlášením reformy udělalo velkou chybu, která vyřadila z funkce svůj nejvlivnější aparát. Tato chyba otevřela prostor protestům. Vše to vyvrcholilo tím, že schůze se konaly ještě v pondělí v 6 hodin ráno, kdy zaměstnanci byli již v práci, zatímco vedení bylo na schůzích. V plzeňských Závodech V. I. Lenina dělníci požadovali zodpovědět základní otázky ohledně nových platových poměrů a jak je tento krok vlastně možný, ale na pracovištích nebyl nikdo, kdo by jim tyto otázky zodpověděl, protože vedení bylo na schůzi.⁹⁰ Výsledek měnové reformy ve stranickém aparátu byl takový, že mnozí věřili v politiku KSČ a podporovali tento krok, ale mnoho členů s tímto krokem nesouhlasilo. Tito členové pak projevovali svůj nesouhlas s reformou, odevzdávali členské legitimace a někteří se dokonce zúčastnili protestů. Všechny rebelie byly nakonec potrestány.⁹¹

4.3.2 Reakce obyvatel

Reakce obyvatel byly různé. Straně přišlo mnoho dopisů oslavujících tuto událost, ale převládaly dopisy s tragickými příběhy jednotlivých obyvatel. Tyto dopisy byly obvykle psány s tím, že je měnová reforma velmi poškodila a nemají teď na základní potřeby.⁹² Jednou z odezev na měnovou reformu byla i vlna stávek, která proběhla na několika

⁸⁹ ŠLOUF J. Rozvrat lokálního stranického a bezpečnostního aparátu v průběhu plzeňských demonstrací 1. června 1953. s. 296 – 298.

⁹⁰ Tamtéž s. 298.

⁹¹ MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 17.

⁹² Tamtéž s. 17.

místech republiky. Nejčastěji tyto protesty proběhly formou zastavení práce, které trvalo jen několik hodin. Tvořily se menší shluky lidí, které byly za chvíli rozehnány. Na některých místech ale protesty přerostly do větších rozměrů a lid vycházel i do ulic veřejně protestovat proti režimu⁹³ a někde dokonce došlo i ke střetnutí s ozbrojenou mocí ČSR. Stávkovali zaměstnanci ve 129 závodech v celkové době trvání jednoho až tří dnů.⁹⁴ K otevřeným demonstracím došlo na Ostravsku, ve Strakonících, Vimperku, Bohumíně a Orlové.⁹⁵ Ohlasy na měnovou reformu byly prvními protesty otevřené kritiky režimu. Občany nepobouřili jen sociální důsledky měnové reformy, ale i samotné provedení, kdy se do poslední chvíle prohlašovalo, že žádná měnová reforma nebude.⁹⁶

Největší povstání bylo v Plzni. Lidé si na opatření stěžovali již od rána, když přišli do práce v tehdejších závodech V. I. Lenina. Technický ředitel závodu Jičínský se je pokusil uklidnit projevem, ve kterém se oháněl kontrarevolucionáři a agenty západních služeb. Tento projev byl zaměstnanci vypískán. Následně byly svolány schůze všech úseků. Mezitím už na pracovišti stávkovalo přibližně 4 000 zaměstnanců. Na pracoviště byl vyslán bývalý ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva, který se při pohledu na rozbouřený dav zalekl a zamkl se do vedlejší místnosti. Poté si dav asi 2 000 dělníků z hlavní dílny vynutil odchod z práce a vyrazil směrem k náměstí Republiky k sousoší T. G. Masaryka.⁹⁷ Po cestě se připojovali dělníci i z jiných závodů a z vedlejších dílen. Během tohoto dne se dostalo pár protestujících i na radnici. Lidé ničili obrazy Stalina a Zápotockého.⁹⁸ Došlo také k ničení ostatních socialistických symbolů jako například peticípych hvězd a vlajek. Protestující dav obsadil i městský rozhlas. Do rozhlasu začali lidé hlásat, že chtějí svobodné volby, pryč komunisty, apod. Dav chtěl obsadit i státní rozhlas, aby se mohl spojit s dělníky z jiných měst, avšak to se mu nepodařilo. Zato dělníci obsadili vojenské vozidlo, ze kterého vyhnali šoféra. Někteří z protestujících dokonce ničili pušky ozbrojeným jednotkám. V hlášení se objevují i zmínky o úrazech jednotlivců z bezpečnostních složek.⁹⁹

⁹³ BLAŽEK P. „Jdeme do ulic!“ Historická rekonstrukce protestů proti měnové reformě ve Vimperku 4. června 1953. IN: PETRÁŠ J. – SVOBODA L. (eds.). Osm let po válce: rok 1953 v Československu. s. 357.

⁹⁴ KAPLAN K. 1953 Počátek obratu IN: ŠTĚPÁNEK Z. Utajené povstání 1953. Praha: Michael, 1993. s. 6.

⁹⁵ PERNES J. Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v Československu v roce 1953. Brno: Prius, 2000. s. 14.

⁹⁶ Tamtéž s. 6.

⁹⁷ ŠTĚPÁNEK Z. Utajené povstání 1953. Praha: Michael, 1993. s. 11 – 18.

⁹⁸ Tamtéž s. 25 – 28.

⁹⁹ Tamtéž. s. 29 – 36.

Celé povstání bylo ukončeno až v šest hodin večer. Shromáždění se podařilo rozehnat až vojáky, kteří vytlačili zbytky protestujících z náměstí, a hasiči, kteří je rozháněli pomocí hadic s vodou. Mnoho lidí bylo zatčeno již ten den a rovnou z náměstí převezeno na Bory. Reakce komunistů byla toho dne nedostatečná. Povstání se podařilo zklidnit až po 10 hodinách od jeho začátku. Komunisté v pozdních odpoledních hodinách zorganizovali vlastní antidemonstraci, kdy pár set straníků v čele s rudým praporem pochodovalo Plzní a zpívalo Internacionálu. Vyvrcholením komunistické akce bylo stržení a následné roztavení pomníku T. G. Masaryka. Poté začaly velké represe pro všechny, kdo se kolem protestů jen mihli.¹⁰⁰

Komunistické vedení se poprvé setkalo s tak širokým odporem dělníků a jeho reakce byla tradiční. Samozřejmě odsoudilo stávky a prohlásilo je za čin imperialistických agentů.¹⁰¹ Tak po demonstracích nastala vlna zatýkání, propouštění a vystěhovávání rodin do pohraničí. Vystěhováni byli i velmi staří lidé a těhotné ženy. Ve věznicích byli lidé vyslýcháni celé noci, bití, týráni a mimo cely museli chodit s páskou přes oči.¹⁰² Cely byly tehdy poměrně přeplněné, takže lidé byli ve stísněných podmínkách. Oficiální zprávy vedení uváděly, že povstání bylo organizované fašistickými živly a většina účastníků byla živnostníky. Tyto zprávy ale nejsou pravdivé. Plzeňské povstání bylo převážně povstáním dělníků. V novinách se o těchto událostech vůbec nepsalo. Jediné zprávy, které se dostaly do novin, byly o průvodu k podpoře měnové reformy, která byla zorganizována až jako odpověď na dělnické povstání.¹⁰³ Soudní procesy proběhly ve větší míře například i na Ostravsku. Také napříč republikou proběhlo zatýkání lidí, u kterých byly objeveny větší zásoby zboží.¹⁰⁴ Celkově během stávek Bezpečnost zatkla 427 lidí. Toto číslo ale není finální, protože následným vyšetřováním přibýly další osoby a některé byly zase propuštěny.¹⁰⁵

4.4 Ekonomické důsledky

Oficiální uváděný důvod pro uskutečnění měnové reformy bylo nastartování ekonomiky. V této části by mělo být zhodnoceno, zda se ekonomiku opravdu podařilo nastartovat. Na základě protestů, které se v ČSR po měnové reformě odehrály, vláda

¹⁰⁰ ŠTĚPÁNEK Z. Utajené povstání 1953. s. 47–51.

¹⁰¹ KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966. s. 5.

¹⁰² ŠTĚPÁNEK Z. Utajené povstání 1953. s. 57 – 59.

¹⁰³ Tamtéž s. 68 – 70.

¹⁰⁴ MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. s. 34 – 35.

¹⁰⁵ KAPLAN K. Kronika komunistického Československa. s. 89.

usoudila, že by měla zavést politiku silné ruky. Ta spočívala jednak v potrestání lidí, kteří se zúčastnili stávek, ale také ve vládním nařízení o absenci a fluktuaci. Toto nařízení zakazovalo měnit zaměstnavatele a stanovovalo tresty za směny, kterých se zaměstnanec nezúčastnil, a které nebyly omluvené.¹⁰⁶ Již v polovině června však vedení státu začalo pomalu opouštět politiku silné ruky. To bylo způsobeno jednak protesty v ČSR kvůli měnové reformě, ale i mezinárodním děním. Moskva vyhlásila politiku nového kursu, který spočíval v omezení tempa růstu těžkého průmyslu a omezení investic do militarizace, aby mohlo více růst zemědělství a spotřební průmysl. Cílem tohoto obratu měla být hlavně stabilizace režimu a zvýšení životní úrovně. V září byla tato politika navzdory dosavadnímu vývoji schválena pro ČSR.¹⁰⁷

V dubnu v roce 1954 byly tedy snižovány ceny. Tento krok byl využit jako propagandistický tah, kdy strana chtěla ukázat dobrou vůli.¹⁰⁸ Za normálních okolností je pokles cen způsoben zvýšenou efektivností, takže snížení cen by i mohlo vypovídat o zlepšení ekonomiky. Toto snížení cen však bylo nařízeno vedením státu. Ceny neodpovídaly hodnotě zboží, takže snížení cen u některých výrobků muselo být hrazeno z rezerv, které vznikly při měnové reformě hlavně směnným kurzem 50:1. Tyto finanční rezervy se ale brzy vyčerpaly. Již v roce 1955 byl zaznamenán opětovný růst cen, který nebyl způsoben rostoucí kvalitou zboží, protože podniky nebyly příliš motivovány k inovacím.¹⁰⁹

Měnová reforma měla odstranit i velkou zadluženost podniků. Zadluženost podniků ale naopak vzrostla. Státní banka československá do konce roku 1953 na pokyny vlády uhradila některé pohledávky podniků na pokraji krachu. Tyto operace se promítly do omezení platebního styku mezi výrobními podniky. Půjčky byly z politických důvodů poskytovány i podnikům, které byly velmi zadlužené, protože krach podniků byl znak kapitalismu. Takové poskytování úvěrů deformovalo jeho tradiční funkci. Pětiletky byly na 2 roky pozastaveny a vypracovávaly se jen plány jednoroční.¹¹⁰ Státní dluhopisy byly měnovou reformou zrušeny. Tímto krokem vláda vlastně zrušila státní dluh. Měnová reforma navíc státu přinesla již zmiňovaný výnos.¹¹¹ Dne 18. června 1953 vydal

¹⁰⁶ KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966. s. 5.

¹⁰⁷ Tamtéž s. 6 – 13.

¹⁰⁸ Vláda ukázala, že plní své sliby. Naplnila především prohlášení ze září loňského roku. Dle: KAPLAN K. Kronika komunistického Československa. s. 95.

¹⁰⁹ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 151 – 152.

¹¹⁰ Tamtéž. s. 151 – 153.

¹¹¹ Archiv ČNB, fond SBČS, Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování, V. Finanční výsledky peněžní reformy pro stát. s. 62.

politický sekretariát ÚV KSČ Usnesení. V tomto dokumentu byla zhodnocena peněžní reforma a nastíněn budoucí zamýšlený vývoj. Růst životní úrovně měl být zajištěn snižováním cen. Byly zde i pokyny pro jednotlivá odvětví. Dále se počítalo s využíváním metod centrálního řízení.¹¹² Kvůli měnové reformě byl přepracován státní rozpočet. Nový přepracovaný rozpočet předložený 10. července vykazoval přebytek vyšší o 1,467 mld. Kčs oproti přebytku uvedenému v původním rozpočtu. Tento přebytek byl podle zprávy o provedení peněžní reformy způsoben novými daňovými, mzdovými a úspornými opatřeními. Celkově se státní rezervy díky měnové reformě zvýšily o 6,512 mld. Kčs.¹¹³

Celková spotřeba obyvatel se oproti roku 1952 snížila o 8,7 %. Zároveň se změnila i její skladba, kdy začalo být vydáváno mnohem více procent ze mzdy na potraviny. Na nákup základních potravin vydělával průměrný dělník třikrát déle. Životní úroveň obyvatelstva také poklesla a hodnota reálných příjmů se snížila na 88,4 % oproti roku 1950.¹¹⁴

Měnová reforma způsobila, že lidé přestali věřit straně a také v peněžní instituce. Tuto nedůvěru vyvolala likvidace úspor, kterou lidé brali jako velkou krádež poctivě vydělaných peněz. Oficiální propaganda sice prohlašovala likvidaci úspor jako boj proti bývalým kapitalistům, ale ve skutečnosti poškodila více jiné sociální vrstvy obyvatel. Nejvíce postihla inteligenci a dělníky, kteří se na úsporách podíleli 41,15 %, rolníky mající podíl 38,5 % a nejméně se dotkla právě bývalých kapitalistů, kteří měli 7,53 % úspor.¹¹⁵ Vyhlášení nového kurzu důvěru ve vedení státu u lidí nezvýšilo. „*Komunistické instituce sice podávaly hlášení o převažujícím kladném ohlasu na závodech a vesnicích, ale také o silných pochybnostech, že vláda sliby splní, neboť mnozí občané spatřovali v prohlášení manévr, protože podle jejich mínění vláda mění politiku, „jak fouká vítr“, a nikdo neví, zda ji opět nezmění.*“¹¹⁶ Likvidací úspor byl odebrán provozní kapitál i zbývajícím malým živnostníkům, kteří dále neměli z čeho podnikat.¹¹⁷ Bankovní vklady a životní pojistky byly na dlouhou dobu pro lidi málo důvěryhodné. Vklady v Československé státní spořitelně počátkem roku 1954 tvořily

¹¹² JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 149.

¹¹³ Archiv ČNB, fond SBČS, Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování, V. Finanční výsledky peněžní reformy pro stát. s. 61 – 62.

¹¹⁴ KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966. s. 6.

¹¹⁵ Tamtéž s. 6.

¹¹⁶ Tamtéž s. 13 – 14.

¹¹⁷ NOVOTNÝ, Radovan, Květnová měnová reforma byla připravenou pastí [on-line], 6. 5. 2009, [cit.: 25. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.mesec.cz/clanky/proc-je-na-brezich-vypustene-prehrady-tolik-minci/>](http://www.mesec.cz/clanky/proc-je-na-brezich-vypustene-prehrady-tolik-minci/).

2,9 mld. Kčs. Koncem roku 1954 byly vklady ve výši 4 mld. Kčs. Výše zaplaceného životního pojistného byla 89 mil. Kčs. Výše oběživa byla na dlouhou dobu přísně tajná.¹¹⁸ Měnová reforma způsobila, že v následujících desetiletích občas proběhly nějaké nákupní horečky ze strachu o další znehodnocení měny.¹¹⁹

Zvýšená produktivita práce, kterou si reforma kladla jako jeden z cílů, nenastala. Naopak lidé byli podrážděni ze stávající situace. V závodech panovaly špatné nálady a to se promítalo do produktivity práce. Platy byly nízké a ceny základních potravin vysoké, což mělo vliv na nižší koupěschopnost obyvatelstva.¹²⁰ Navíc se po zrušení lístkového systému začala ještě více rozrůstat šedá ekonomika, kdy bylo téměř nemožné sehnat lepší zboží bez známých.¹²¹

Vláda ČSR se po reformě chtěla soustředit zejména na růst životní úrovně obyvatelstva, aby již nenastalo žádné zpochybnění režimu ze strany obyvatelstva. Tohoto růstu mělo být docíleno již zmiňovaným snižováním cen a zvýšením mezd. To mělo za následek mzdovou nivelizaci, ale také čerpání finančních prostředků, které mohly být využity na vyřešení sociálních problémů vzniklých při měnové reformě. Další dopad těchto opatření byl tlak na růst spotřebního zboží. Začala se tedy zvětšovat výroba spotřebního průmyslu na úkor investic do armády. Výroba však stále vážla na nedostatku surovin a elektrické energie. Mezi roky 1953 – 1954 trh čerpal ze zásob nahromaděných ještě před měnovou reformou. Ty byly dostupné právě díky omezení dodávek pro armádu. Avšak již na konci roku 1954 byly tyto zásoby vyčerpány. Plán na rok 1955 začal počítat s vyšším růstem lehkého průmyslu na úkor těžkého. V roce 1955 výroba spotřebního zboží stoupla. Stále byl však problém s kvalitou, pestrostí a množstvím vyprodukovaného zboží.¹²²

Vedení státu se zaměřilo také na zemědělství. Cílem bylo zvýšit zemědělskou výrobu během 2 – 3 let o jednu čtvrtinu produkce. Tímto měly být vyřešeny problémy se zásobováním a nedostatkem surovin. Toto se naplnit nepodařilo. V roce 1954 byl dokonce zaznamenán i pokles výroby oproti předešlému roku. V roce 1955 již výroba

¹¹⁸ TUČEK M. Měnová reforma 1953 a některé širší souvislosti. [on-line], 20. 6. 2003, [cit.: 24. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/823/menova-reforma-1953-a-nektere-sirsi-souvislosti>](http://www.revuepolitika.cz/clanky/823/menova-reforma-1953-a-nektere-sirsi-souvislosti).

¹¹⁹ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 154.

¹²⁰ KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966. s. 9.

¹²¹ JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu. s. 154.

¹²² KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966. s. 25 – 26.

stoupla o 11 %, ale v dalších letech nastaly další vlny kolektivizace, které tento vzestup zarazily.¹²³

Mezi lety 1953 – 1955 se v ekonomice objevily nové prvky, které mohly vést k opuštění koncepce strojírenské velmoci a tím vyvést ČSR z krize. K těmto krokům bylo však vedení státu donuceno okolnostmi a vnějšími tlaky. Tyto prvky je možné následovně shrnout:

- Omezení těžkého průmyslu (kvůli nedostatečné poptávce ze zahraničí)
- Zvýšení výroby spotřebního zboží – důsledek orientace na růst životní úrovně
- Snaha o zvyšování produkce v zemědělství
- Rozvinutí obchodu se západními státy

Nadále však převažovala politická rozhodnutí nad ekonomickými tlaky, takže stále přetrvávaly snahy o udržení ČSR jako strojírenské velmoci.¹²⁴

¹²³ KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966. s. 26 – 27.

¹²⁴ Tamtéž 27 - 29.

Závěr

V centrálně plánovaném mechanismu plní peníze pouze dvě ekonomické funkce. Za prvé slouží jako prostředek směny, kdy se spotřebitelé mohou relativně svobodně rozhodnout, co nakoupí, pokud je zboží dostupné. Za druhé jako zúčtovací jednotka, kdy peníze slouží jako počítací jednotka pro veškeré plány, které jsou uskutečňovány. První funkce by v centrálně plánované ekonomice měla být na co nejnížší úrovni, protože rozvrstvení zboží mezi spotřebitele by měl ideálně zajišťovat centrální plán. Problém československé ekonomiky ale byl, že nebyla čistě centrálně plánovanou ekonomikou, tudíž tuto funkci nemohla plně zabezpečit. S centrálním plánem se hýbalo dle potřeby a nebyl vždy zcela dodržován. Také ekonomika nebyla v takové fázi, kdy se plánovalo vše.

Pokud hospodářská politika neplní své základní cíle¹²⁵, je velké riziko uchopení moci některým z totalitních režimů, jako tomu bylo například v období hospodářských krizí či v poválečné éře. Toto se naplnilo i v ČSR, kdy komunisté slibovali, že se všichni budou mít výborně a nikdo nebude strádat nedostatkem. Komunisté vyhráli volby právě na základě zhoršené ekonomické poválečné situace, těžili i ze zrady Západu v podobě Mnichovské dohody a jejich předvolební kampaň byla také mnohem aktivnější než kampaně jiných stran. Pokud by komunisté volby nevyhráli, nejspíš by asi takový rozdíl v budoucím vývoji nebyl, protože ČSR stejně spadala do východní sféry vlivu.

Vliv peněz na hospodářský růst je méně jasný. Hospodářský růst nebyl nízký, ale obyvatelé z toho příliš neprofitovali. Největším problémem tehdejší ekonomiky v podnikové sféře byl nedostatek motivace k novým inovacím a celkově k vyšší úrovni nabízeného zboží. Konkurence zde nefungovala, takže podniky nebyly příliš tlačeny k lepším výkonům. Dalším problémem bylo sponzorování podniků, které si na sebe nevydělaly a jejich šance na splacení závazků byly nízké. Hodně se investovalo do výstavby těžkého průmyslu a militarizace. Produkt v celkové výši rostl, ale životní úroveň obyvatel se nezvětšovala.

Státní investice směřovaly převážně do budování těžkého průmyslu, protože z Moskvy bylo oznámeno, že v ČSR jsou nevyužitá surovinová bohatství. ČSR se také připravovala na další světovou válku, kterou předpovídal Stalin, takže mnoho investic

¹²⁵ Těmito cíli je myšleno především zajištění podmínek pro stabilní ekonomický růst, udržování nízké míry nezaměstnanosti a nízké inflace a udržování vnější rovnováhy ekonomiky.

směřovalo i do budování a zabezpečení armády. Spotřební průmysl byl naopak dlouhou dobu přehlížen. Lidé měli problémy s tím, kde a za co realizovat nákupy, proto hromadili úspory. Navíc stále fungoval lístkový systém na nákup zboží. Nákupy na přidělovém trhu se neodvíjely od výše peněžních zůstatků, ale byly určovány státem pomocí poukázek na nákup. Na poukázkách bylo uvedeno, na co a v jakém množství má dotyčný nárok. Přesto dotyčný mohl nakoupit i na volném trhu, kde nákupy nebyly korigovány, ale potřeboval více peněz. Peníze v československé ekonomice měly tedy zásadní vliv na životní úroveň obyvatel. Stát se nedostatečnou nabídku zboží a velké úspory lidí rozhodl řešit. Původním záměrem vedení státu bylo pouze odstranění lístkového systému. Nápad měnové reformy vznikl později nejspíš na popud sovětských poradců.

Měnová reforma byla do poslední chvíle velmi utajovanou akcí. Věděli o ní jen ti nejvyšší straníci KSČ. Reforma byla vyhlášena až 30. května a 1. června již probíhala výměna peněz. Oficiálně uváděný důvod pro uskutečnění měnové reformy byl takový, že měnová reforma v roce 1945 nebyla dostatečná. Měla údajně vypovídat o prosperitě, ke které Československo dovedl socialismus a v neposlední řadě se měla nová měna svázat s tou „nejstabilnější“ měnou světa – ruským rublem místo nejistého amerického dolaru.

Výše spotřeby obyvatel se po měnové reformě odvíjela od výše finančních prostředků a dostupnosti zboží. Důsledky měnové reformy dopadly na každého v jiné míře. Nejvíce měnovou reformu pocítili lidé, kteří měli nejvyšší úspory. Celková suma ztrát obyvatelstva způsobená různými přepočty dosáhla částky přes 14,6 mld. Kčs. Mnoho lidí se ocitlo za hranicí životního minima. Nejvíce reforma postihla rodiny s více dětmi, invalidy a důchodce a také mladá manželství¹²⁶.

Měnová reforma způsobila nárůst zaměstnanosti převážně starších osob v důchodovém věku a žen z domácností. Tento nárůst nebyl způsoben větším zájmem o výrobu, jak si vedení státu přálo reformou zvýšit, ale nedostatkem financí. Poměrově se zaměstnanost žen za dva roky po reformě zvýšila o 1,3 %. Měnová reforma způsobila první vlnu odporu proti režimu v ČSR. Lidé byli po protestech zatýkáni a někteří strávili i několik let ve vězení. Tyto protesty byly před veřejností utajovány. Média uveřejňovala pouze zprávy o spokojeném pracujícím lidu. Po měnové reformě nastaly změny i v některých vedoucích funkcích. Bezpečnost sledovala názory členů KSČ na provedenou měnovou

¹²⁶ Převážně postihla důchodce, kteří byli závislí na postupném uvolňování vázaných vkladů, které byly s reformou zrušeny.

reformu a posléze jim byla například změněna funkce. ÚV KSČ pokládal za důležité naznačit, že odpor není akceptovatelný, proto vydal vládní nařízení o absenci a fluktuaci, které mělo zpřísnit podmínky na pracovištích.

Celková ztráta obyvatelstva byla vlastně i ziskem státu¹²⁷, který na reformě rozhodně vydělal. Stát zrušil všechny závazky, čím vlastně „vymazal“ státní dluh. Zrušil životní pojistky a vázané vklady zablokované při měnové reformě v roce 1945. Vedení státu samo určilo kurz koruny vůči ostatním měnám na základě kurzu vůči rublu. Koruna byla tímto krokem nadceněna. Celkově na reformě stát vydělal přes 3,5 mld. Kčs. Tyto peníze byly později převážně využity na zvyšování transferů¹²⁸ obyvatelstvu a dotování umělého snižování cen. Počítalo se s tím, že ceny se po reformě zvednou oproti vázanému trhu, což se také naplnilo. Nové ceny byly ale o mnoho vyšší než na vázaném trhu a blížily se spíše k cenám na trhu volném. Mzdy a jiné důchody byly naopak sníženy kurzem 5:1 oproti původním.

Na základě provedení měnové reformy byla ČSR vyloučena z Mezinárodního měnového fondu, protože tento krok předtím neprodiskutovala. Některé ze západních států neakceptovaly nový kurz. Některé noviny o tom napsaly pár řádek, ale jiná reakce nenastala.

Vyloučením ČSR z Mezinárodního měnového fondu pokračovala další izolace ČSR a její ještě silnější zaměření na SSSR. Měnová reforma nezvýšila hospodářskou výkonnost ani nezpůsobila větší zájem lidí o dění v podnicích a v republice. Spíše naopak způsobila, že lidé přestali věřit vládě a v peněžní instituce.

Další zkoumání této problematiky by mohlo být například zaměřeno na detailnější prozkoumání toho, jak měnová reforma byla prezentována stranou. Jaká byla situace ve straně po provedení měnové reformy. Tím je myšleno zejména to, kolik straníků bylo degradováno nebo povýšeno na jinou pozici. Kolik členů KSČ stranu po reformě opustilo, případně zda z toho pro ně plynuly nějaké důsledky. Zajímavé jsou také zmínky o sovětských poradcích, kteří nejspíš měli svůj podíl na vládním rozhodnutí o měnové reformě. Bylo by přínosné si o této problematice zjistit více informací a prozkoumat, jakou váhu na vládním rozhodnutí skutečně měli.

Měnová reforma ekonomickou situaci státu nezlepšila. Změna nastala až tlakem moskevského vedení a událostí v okolních státech, kdy se vedení státu konečně začalo více soustředit na spotřební průmysl a růst životní úrovně obyvatelstva. Nadále byl ale

¹²⁷ Dokonce to i oficiálně uvádí Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování z archivu ČNB.

¹²⁸ Po reformě stát uskutečnil zvyšování důchodů, přídatků na děti a jiných dávek.

držen koncept ČSR jako strojírenské velmoci. Měnová reforma měla cíleně zasáhnout jednu sociální vrstvu obyvatelstva. Místo toho ale zasáhla úplně všechny. Způsobila podlomení režimu a slibovaný ekonomický růst také nenastal.

Použité zdroje:

Nevydané prameny

Archiv ČNB

- Fond SBČS: Ministerstvo financí. Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování. Výtisk č. 22.

Vydané prameny

Archiv ČNB

- Fond SBČS: Zákon č. 42/1953 Sb. Vládní nařízení o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování. In: Sběrka zákonů republiky Československé. 30. 5. 1953.

Literatura

- BLAŽEK P. „Jdeme do ulic!“ Historická rekonstrukce protestů proti měnové reformě ve Vimperku 4. června 1953. IN: PETRÁŠ J. – SVOBODA L. (eds.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87211-98-4.
- JAKUBEC I., EFMERTOVÁ M., SZOBI P., ŠTEMBERK J. Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848 – 1992, 1. Vydání, Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica: 2008. ISBN 978-245-1450-5.
- JANČÍK D. – Peněžní reforma roku 1953 jako nástroj sociální změny. IN: PETRÁŠ J. – SVOBODA L. (eds.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87211-98-4.
- JIRÁSEK Z. – ŠŮLA J. Velká peněžní loupež v Československu aneb 50:1. Praha: Svítání, 1992. ISBN 80-900238-9-4.
- KAPLAN K. Československo v letech 1948 – 1953. 2. část. Zakladatelské období komunistického režimu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze, 1991. ISBN: 80-04-25700-3.
- KAPLAN K. Kronika komunistického Československa - Doba tání 1953 – 1956. Brno: Barrister & Principal, 2005, 1. Vydání. ISBN: 80-86598-98-5.
- KAPLAN K. Československo v letech 1953 – 1966, 3. část, Společenská krize a kořeny reformy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze: 1992. ISBN 80-04'25745-3.
- KAPLAN K. Československo a RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. ISBN 80-85270-43-9.
- KAPLAN K. 1953 Počátek obratu IN: ŠTĚPÁNEK Z. Utajené povstání 1953. Praha: Michael, 1993.
- MUSILOVÁ D. Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky: studie a dokumenty. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.
- PERNES J. Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v Československu v roce 1953. Brno: Prius, 2000

- PRŮCHA a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 – 1992. 2. díl období 1945 – 1992. Brno: Doplněk, 2009. ISBN 978-807-2392-285.
- RATAJ J. – HOUDA P. Československo v proměnách komunistického režimu. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze. Nakladatelství Oeconomica, 2010. ISBN: 978-245-1696-7.
- ROZSYPAL, K. – FRANCE K. a kol. Národohospodářské plánování. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury Alfa, 1985.
- STÍNIL Z. – KAPLAN K. Československé hospodářství v letech 1948 – 1955. 1. svazek: Výchozí stav hospodářství. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1969.
- ŠLOUF J. Rozvrat lokálního stranického a bezpečnostního aparátu v průběhu plzeňských demonstrací 1. června 1953. In: PETRÁŠ J. – SVOBODA L. (eds.). Osm let po válce: Rok 1953 v Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87211-98-4.
- ŠTĚPÁNEK Z. Utajené povstání 1953. Praha: Michael, 1993.
- ŠULC Z. Stát a ekonomika. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0817-0.
- ŠULC Z. Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945 – 1995. Brno: Doplněk, 1998. ISBN: 1081-116-1998.
- VENCOVSKÝ F. Měnová politika v české historii. Praha: ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA: 2001.
- VENCOVSKÝ F. – PŮLPÁN K. a kol. Dějiny měnových teorií na českém území. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0992-X.
- VENCOVSKÝ F. Vzestupy a propady československé koruny. Historie československých měnových poměrů 1918 – 1992. Vysoká škola ekonomická v Praze. Oeconomica:2003. ISBN 80-245-0497-9.

Internetové zdroje

- BERNÁŠEK M. Czechoslovak Planning 1945-48 [online], In: Soviet Studies, Vol. 22, No. 1 (Jul., 1970), Taylor & Francis, Ltd., s. 94 – 109. [cit. 31. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.jstor.org/stable/149655>](http://www.jstor.org/stable/149655).
- NOVOTNÝ, Radovan, Květnová měnová reforma byla připravenou pastí [on-line], 6. 5. 2009, [cit.: 25. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.mesec.cz/clanky/proc-je-na-brezich-vypustene-prehrady-tolik-minci/>](http://www.mesec.cz/clanky/proc-je-na-brezich-vypustene-prehrady-tolik-minci/).
- Rudé právo, ročník 33 [online], 31. 5. 1953, [cit. 31. 12. 2016], dostupné z [www: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1953/5/31/1.png>](http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1953/5/31/1.png).
- SMĚRNICE ministra financí o způsobu provedení měnové reformy [on-line] a Zákon č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě. 30. 5. 1953, [cit. 31. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.papirovaplatidla.cz/historie/zakony-vyhlaskey-narizeni-vlady/zakon-c-41-1953-sb-o-penezni-reforme>](http://www.papirovaplatidla.cz/historie/zakony-vyhlaskey-narizeni-vlady/zakon-c-41-1953-sb-o-penezni-reforme).
- TUČEK M. Měnová reforma 1953 a některé širší souvislosti. [on-line], 20. 6. 2003, [cit.: 23. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/823/menova-reforma-1953-a-nektere-sirsi-souvislosti>](http://www.revuepolitika.cz/clanky/823/menova-reforma-1953-a-nektere-sirsi-souvislosti).
- WILHELM J. Does the Soviet Union Have a Planned Economy? A Comment on 'From the Achieved Level' [on-line] In: Soviet Studies, Vol. 31, No. 2 (Apr., 1979), Taylor & Francis, Ltd., s. 268 – 274, [cit.: 26. 12. 2016], dostupné z [www: <http://www.jstor.org/stable/150104>](http://www.jstor.org/stable/150104).

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Ztráty obyvatel z měnové reformy v roce 1953 v mil. Kčs	27
Tabulka 2: Příjmy a výdaje státu při měnové reformě v mil. Kčs	29
Tabulka 3: Výdaje čtyřčlenné rodiny na základní potraviny před a po měnové reformě v Kčs.....	32
Tabulka 4: Zvýšení mezd napříč jednotlivými skupinami zaměstnanců v Kčs.....	33
Tabulka 5: Rozdíl mezi růstem nákladů na základní potraviny a mezd po měnové reformě v Kčs u dělnických profesí	34
Tabulka 6: Rozdíl mezi růstem nákladů na základní potraviny a mezd po měnové reformě v Kčs u nedělnických profesí.....	35